

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання

Кваліфікаційна робота магістра з педагогіки
на тему: «БАГАТОМОВНІСТЬ, ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСВІТИ В РІЗНИХ
КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ»

Допущено до захисту
« 15 » листопада 2019 року

Завідувач кафедри психології,
педагогіки і фізичного виховання
доктор психологічних наук,
проф. Бондаренко О.Ф.

студентки групи СОа 58-18
факультету германської філології
освітньо-професійної програми
«Англійська мова і друга
західноєвропейська мова,
зарубіжна література, методика навчання
іноземних мов і культур
у вищих навчальних закладах»
за спеціальністю 014 Середня освіта
Микитюк Анни-Аліни Дмитрівни

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Матвієнко О. В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ БАГАТОМОВНОСТІ, ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ.....	7
1.1. Поняття та історія розвитку багатомовності.....	7
1.3. Тримовна формула і плюрилінгвізм в країнах Європи.....	24
1.4. Приклади багатомовності в різних країнах Європи.....	34
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	55
РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ БАГАТОМОВНОСТІ В ОСВІТІ УКРАЇНИ.....	58
2.1. Європейські орієнтири в українському просторі вищої освіти.....	58
2.2. Багатомовність у закладах вищої освіти України.....	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	76
ВИСНОВКИ.....	78
РЕЗЮМЕ.....	81
RESUME.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Тема багатомовності або мультилінгвізму останнім часом в нашій країні приваблює все більше число фахівців з різних галузей наукового знання: лінгвістики, психології, психолінгвістики та педагогіки. Різні наукові обґрунтування, полярні поради та рекомендації призводять нерідко до того, що батьки не завжди впевнені в користі «багатомовного» розвитку дитини, сумніваються в успіху раннього мовного розвитку, тим самим зменшуючи шанси своїх дітей стати успішними і більш конкурентоспроможними в особистісній і професійній сферах.

Багатомовність стала сучасною реальністю на континентах і охоплює бізнес, промисловість, наукові дослідження та освіту. Багатомовність є однією з найважливіших політик навчання мов у ЄС, яка спрямована на сприяння здоровій багатомовній економіці; надання громадянам доступу до законодавства, процедур та інформації Європейського Союзу різними мовами.

Мовна політика ЄС полягає в пошуках нових підходів до формування та здійснення інтеграційної мовної і культурної політики. Увага до мовного розмаїття – одна з головних цінностей ЄС поряд з повагою до особистості, відкритістю і толерантністю стосовно інших культур.

Сьогодні важко уявити Європу, яка говорить тільки однією мовою. У сучасному світі білінгвізм, а за ним і багатомовність (мультилінгвізм) – це аж ніяк не розкіш, а необхідність, що дозволяє людині розкрити межі свого існування і покращити якість життя.

Метою нашого дослідження є висвітлення політики багатомовності у країнах Європейського Союзу у вищій освіті та перспективи її розвитку у вищій освіті України; виявлення тенденцій подальшого розвитку теорії та практики іншомовної освіти різних країн і визначення шляхів використання позитивного досвіду в системі освіти України.

Актуальність теми. Багатомовність – невід’ємна ознака свідомості особистості й міжособистісного спілкування. Кількість мов у спілкуванні населення європейських країн збільшилась, тому багатомовність дає можливість підтримувати міжнародну мобільність студентів, розвинути соціальну інтеграцію та професійну діяльність. Сьогодні існує багато досліджень, присвячених проблематиці багатомовності. Дослідження багатомовності у закладах вищої освіти Європи необхідне в контексті вивчення та застосування кращого іноземного досвіду в Україні та удосконалення вітчизняної освіти. Крім того, потрібно створювати адекватні, справедливі умови для підвищення конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти. В Україні представлені два напрями розвитку: з одного боку – відродження самосвідомості, української мови та культури, а з іншого – інтеграція у світове та європейське співтовариства.

Україна прагне стати рівноправним членом європейської спільноти, спонукає до вивчення закордонного досвіду та розширення співробітництва з Європою. Вивчення досвіду інших країн Європи дасть змогу адаптувати освітню політику України та дозволить визначити напрями реформування системи освіти, базуючись на позитивному досвіді інших країн.

Актуальність дослідження зумовлена економічними та суспільно-політичними вимогами пошуку шляхів удосконалення системи освіти та іншомовною підготовкою кадрів.

На сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайно актуальним є питання формування особистості, яка усвідомлює і приймає розмаїття світу, яка здатна взаємодіяти з представниками різних культур і мов, відкрита до нового і незвичного, дбайливо ставиться до іншого, займає активну життєву позицію, має критичне і системне мислення, а також постійно прагне до саморозвитку та самовдосконалення. Саме такі люди забезпечують розвиток і соціальну стабільність світової спільноти загалом. Таке завдання здатна реалізувати

мультилінгвальна освіта, оскільки вона має істотний потенціал розвитку особистості, включаючи її інтелектуальний, емоційний, духовно-моральний, соціальний, культурний і професійний розвиток.

У нашому дослідженні іншомовна освіта розглядається як педагогічне явище, спрямоване на навчання та виховання особистості засобами мультилінгвальної освіти, забезпечення відкритості системи освіти та інтеграцію її у світовий освітній простір.

Дослідження проблеми розвитку іншомовної освіти, багатомовності проведені М. Дреєрманом, Л. Гульпою, О. Кузнецовою, О. Лазаренко, О. Максименко, М. Тадеєвою, та європейськими педагогами U. Jessner, R. K. Johnson, A. Muller, R. Wenzel та іншими.

Мета дипломної роботи – узагальнити європейський досвід багатомовного навчання, а також проаналізувати дослідження відомих лінгвістів країн Європи з проблеми багатомовності, а також визначити шляхи запозичення позитивного європейського досвіду для подальшого реформування мультилінгвальної освіти в Україні

Наукова новизна дослідження – обґрунтування основних прикладів багатомовності та запропонування вирішення проблем навчання багатомовності у закладах вищої освіти України.

Практичне значення – визначено орієнтири та шлях багатомовного навчання у закладах вищої освіти України.

Об'єкт : багатомовність вищої освіти європейських країн.

Предмет: шляхи запозичення європейського досвіду багатомовної освіти у закладах вищої освіти України.

Виходячи з мети, об'єкта і предмета дослідження визначені основні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз характеристик багатомовності різних країн ЄС. Охарактеризувати специфіку розвитку практики навчання іноземних мов у закладах вищої освіти.
2. Виявити тенденції розвитку іншомовної освіти у вищій освіті України під впливом мовної політики Євросоюзу.
3. Сформулювати рекомендації щодо здійснення проведення багатомовного навчання у ЗВО України.

Структура кваліфікаційної роботи: вступ, 2 розділи, висновки до обох розділів, загальні висновки, резюме українською та англійською мовами, список використаних джерел (налічує 94 позиції).

Апробація результатів роботи. Результати дослідження та основні положення роботи оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (20-22 березня 2019 року, Київ, КНЛУ).

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ БАГАТОМОВНОСТІ, ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

1.1. Поняття та історія розвитку багатомовності

На сьогодні розвиток освіти базується на двох спрямованих тенденціях. З одного боку – націоналізм впливає на освітній процес. З іншого – інтернаціоналізація впливає на розвиток освіти.

Заклади вищої освіти діють в умовах глобалізації, що постійно розвиваються. Характерною є зростаюча конкуренція за кадри і виникнення нових викликів, пов'язаних з прогресом науки, на які повинна реагувати вища школа.

У зв'язку з цим виникає питання, коли українські університети зможуть почати конкурувати з кращими університетами світу та гарантувати успішні досягнення у навчанні. Адже не здійснюючи докорінних змін та не збільшуючи фінансування освітніх закладів це неможливо. Більше того, освіта повинна базуватися на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, поваги між різними націями та культурами [60, с. 59 – 60].

З кожним роком потреби у використанні іноземних мов зростають. Знання іноземної мови стає життєвою необхідністю в професійній діяльності, в навчальному процесі, на ринку праці та в повсякденному житті. На Лісабонській конференції 2000 року володіння мовами було включено до числа п'яти «ключових компетенцій» (key competencies), а на засіданні Європарламенту в грудні 2006 року володіння мовами включено до розширеного переліку з восьми «ключових компетенцій», які необхідні людині для повноцінного життя в суспільстві.

Прагнення до єдності, плідної співпраці без втрат національної індивідуальності виходить на перший план в сучасній європейській політиці: «Існуючі між нами різниці перестають бути чинниками, здатними перешкодити становленню громадськості та зміцненню Євросоюзу», – підкреслює экс-комісар

Європейського союзу (далі ЄС) з мовної політики Леонард Орбан, при цьому «кожен громадянин повинен мати право висловлюватися і бути зрозумілим на своїй рідній мові. Володіння іноземними мовами – шлях до досягнення згоди та рівності» [29, с. 55].

«Увага до мовного розмаїття – одна з головних цінностей ЄС поряд з повагою до особистості, відкритістю і толерантністю щодо інших культур». У політичному контексті «багатомовність» розглядається як «нова стратегія ЄС щодо створення єдиного для всіх мов сприятливого клімату для успішного навчання та вивчення іноземних мов» [89].

Багатомовність – означає використання більше двох мов. Багатомовність переважає над одномовністю. Такі тенденції, як глобалізація і соціальна відкритість, сприяють поширенню багатомовності. Завдяки Інтернету люди все частіше вивчають іноземні мови навіть без прямого контакту з їх носіями.

Як вважає Б. Р. Могилевич, за своєю суттю багатомовність завжди присутня в житті людей, особливо в тих випадках, коли виникає необхідність встановлення і підтримання міжкультурної комунікації [36, с. 136].

Відомий вислів австрійського філософа Л. Вітгенштейна «кордони моєї мови є кордони мого світу» [36, с. 137], є основним принципом багатомовності.

Девіз Європейського Союзу – «об'єднавшись у розмаїтості» - символізує суттєвий внесок мовного розмаїття та вивчення мов у європейський проект.

У лінгвістичній літературі, крім терміну «багатомовність», використовуються терміни «мультилінгвізм», полілінгвізм і «поліглосія». Визначення багатомовності досі залишається предметом палких дебатів і причиною неоднозначного трактування самого поняття. Згідно з визначенням Лінгвістичного енциклопедичного словника, багатомовність – це застосування декількох мов у межах певної соціальної спільноти (перш за все держави); вживання індивідуумом (групою людей) декількох мов, кожна з яких обирається відповідно до конкретної комунікативної ситуації [22].

В офіційному документі ЄС «Основна стратегія багатомовності» наводиться таке трактування терміну «багатомовність»: «Під багатомовністю розуміється, як здатність індивіда до володіння і використання декількох мов, так і одночасне існування безлічі мов на планеті» [29, с. 56].

Мови об'єднують людей, роблять доступними для них інші країни та їхні культури та зміцнюють міжкультурне розуміння. Навички володіння іноземною мовою відіграють важливу роль у підвищенні працездатності та мобільності людини. Багатомовність також покращує конкурентоспроможність економіки європейського союзу на світовому рівні.

Недостатній рівень володіння іноземною мовою може призвести до втрати компаніями міжнародних контрактів, а також перешкоджає мобільності здійснення економічних нововведень і відтоку талановитих кадрів. Тим не менш, багато європейців все ще закінчують школу, не знаючи другої мови. З цієї причини ЄС визначив - вдосконалення викладання та вивчення мови пріоритетним завданням.

І. Берtrand багатомовність визначає як здатність людини володіти хоча б обмеженими знаннями двох і більше іноземних мов в однакових або різних сферах комунікацій на основі знань рідної мови. Введення в науковий обіг поняття «обмеженні знання в окремих областях комунікацій» підкреслює той факт, що в контексті багатомовності не потрібно досконалого володіння іноземною мовою. Так, досить лише отримати необхідні знання в тій чи іншій професійній сфері. Схоже завдання стоїть і в «Білій книзі Європейської комісії».

У висновках Ради Європи щодо багатомовності та розвитку мовних компетенцій держави – члени зобов'язалися посилити співпрацю в галузі багатомовності та підвищити ефективність викладання мови в школах та університетах [80, с. 10].

Європейська Комісія співпрацює з національними урядами для досягнення амбітної мети – щоб усі громадяни вивчили принаймні дві іноземні мови та почали вивчати іноземні мови в ранньому віці.

«Багатомовність» можна визначити, з одного боку, як повне володіння іншою або іншими мовами поряд зі своєю рідною. При цьому передбачається, що людина повністю володіє мовою в такій мірі, що може користуватися нею як рідною або майже як рідною. По інший бік знаходяться люди, які володіють туристичним обсягом фраз іноземною мовою, щоб пояснити на ній лише ту ситуацію, в якій вони можуть опинитися. У 1992 році професор прикладної лінгвістики Вівіан Дж. Кук висунув тезу про те, що більшість поліглотів знаходяться десь посередині між двома даними полюсами, і назвав таких людей «мультикомпетентними».

Німецький лінгвіст Г. Нойнер виділяє два рівня концепту «багатомовність»:

1) розуміння між людьми на рівні сприйняття і перероблення інформації (Verständigung). Цю функцію в сучасному суспільстві бере на себе англійська мова, при цьому її «побутова версія», так званий Basic English;

2) взаєморозуміння і прийняття (Verständnis) соціальної культури комунікативного партнера, прояв толерантності, поваги, інтересу по відношенню один до одного, що є завданням міжкультурної дидактики (Interkulturelles Didaktik) [29, с. 58].

Багатомовних людей називають мультилінгвами. Мультилінгв – людина, здатна спілкуватись більш ніж однією мовою, або активно (через мову, листування або жести), або пасивно (слухаючи, читаючи, іншими засобами сприймаючи інформацію). Багатомовність найчастіше починає реалізувати себе в формі двомовності (білінгвізму). Білінгвізм – це явище, при якому одна людина, частина народу або цілий народ володіють двома мовами та користуються (мають можливість користуватись) ними для спілкування, змінюючи їх в різних комунікативних ситуаціях. Людина, що володіє таким знанням мов, називається

білінгвалом. Найчастіше поширені білінгви й трилінгви – люди, тою чи іншою мірою володіють 2 або 3 мовами. Люди, які активно володіють декількома мовами одночасно, називаються поліглоти.

Багатомовність класифікують за кількома ознаками. За засобом надбання розрізняють природну і штучну багатомовність. Природна багатомовність виникає як наслідок отримання знань мови в процесі постійного (довготривалого) перебування в тому чи іншому мовному середовищі. Класичним прикладом придбання багатомовності таким шляхом є ситуація переселення людини до іншої країни, де він в силу обставин повинен вивчати іншу мову. Природна багатомовність найчастіше існує в багатонаціональних державах, де зазвичай одна з мов є державною (або мовою міжнаціонального спілкування). В такому випадку вона, як правило, стає другою мовою для людей іншого етнічного походження.

За характером співвідношення мов у свідомості мультилінгва прийнято розрізняти багатомовність як координативну (збалансовану, гармонійну) і субординативну (незбалансовану, негармонійну).

Координативна багатомовність – багатомовність, при якій мультилінгв жодної з мов не усвідомлює як «головну», володіючи всіма мовами в рівній мірі й вільно переключається з однієї мови на іншу.

З точки зору можливостей реалізації багатомовність характеризується як потенційна і реальна. Реальну багатомовність називають ще продуктивною, при тому, ступінь знання мови в усіх мовах може бути дуже різною, але обов'язково достатньою для здійснення комунікації [19, с. 26].

Багатомовність може бути розглянута в контексті рівня володіння індивідом різними мовами – від початкової (елементарної) до високого рівня компетентності.

Прийнято розрізняти індивідуальну і національну багатомовність, яка властива багатонаціональним державам. За свідченням С. К. Гураль та В. М.

Смокотіна, населення більшості сучасних держав багатомовне. У 125 державах функціонують від трьох до декількох десятків мов. Національна багатомовність найчастіше реалізується у вигляді двох – , рідше трьох – , ще рідше – чотирьох мовах. Наприклад, багато громадян Швейцарії вільно говорять на двох і більше мовами. Одномовних країн у світі біля десятих (приклад Японія і Корея) [13, с. 5].

Індивідуальна багатомовність характеризується тим, що окрема людина, або індивід однаково вільно спілкується на різних мовах. Індивідуальна багатомовність реалізується по-різному, наприклад, є приклади поліглотів, які володіють десятками мов.

За свідченням В. М. Смокотіна, сучасна європейська мовна політика сформувалася в три етапи: з кінця Другої світової війни та до кінця 1980-х років, 1990-ті роки та 2000-і роки. Розглянемо кожен етапів докладніше. Перший етап становлення багатомовності в Європі почався після закінчення Другої світової війни з установи в 1951 році Європейського об'єднання вугілля і сталі. Процес політичного й економічного об'єднання європейських держав продовжився, і в 1958-му році набрав чинності Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (далі ЄЕС), який спочатку об'єднав шість європейських країн в єдиний загальний ринок [52, с. 5 – 11]. Тоді ж було прийнято за основу концепцію багатомовності та рівності офіційних і робочих мов. Ст.248 Договору ЄЕС говорить про те, що всі чотири тексту договору (на голландській, французькій, німецькій та італійській мові) рівним чином мають силу оригіналу [16]. За свідченням В. М. Смокотіна, у 1958 році законодавчий орган ЄЕС на підставі Договору про мови спільноти прийняв Звід правил №1, який регламентує використання мов, згідно з яким статус офіційних мов в установах Співтовариства отримали всі чотири офіційні мови країн-учасниць [52, с. 5 – 11].

Отже, на першому етапі становлення європейської багатомовності накопичувався досвід інституційних стратегій (знання іноземних мов, як запорука миру і порозуміння), формувалися основні передумови сучасної мовної політики ЄС, а саме: тенденція до глобалізації і уніфікації всіх сфер життя суспільства на культурному, геополітичному, економічному, законодавчому рівнях (соціально-політичні передумови) і розвиток концепції білінгвізму (науково-методичні передумови). Усвідомлення необхідності підтримки багатомовності та мовного розмаїття в країнах Європейського союзу на початковому етапі європейської інтеграції розумілося як гарантія демократичного представництва, так як законна багатомовність забезпечувала право участі в політичному житті Європейського суспільства на своїй рідній мові.

7 лютого 1992 в Маастрихті (Нідерланди) уряду дванадцяти держав, членів Європейського економічного співтовариства, підписали договір про створення Європейського союзу, який набув чинності 1 листопада 1993 року. З приєднанням Австрії, Фінляндії та Швеції в 1994 році число членів Європейського союзу досягнуло п'ятнадцяти. Створення Європейського союзу означало перехід інтеграційних процесів в Європі на нові щаблі [15].

З перетворенням Європейського економічного співтовариства в Європейський союз, що ставить перед собою мету сприяння економічному і соціальному прогресу за допомогою створення єдиного простору без внутрішніх кордонів з правом вільного пересування громадян Союзу з метою працевлаштування, ділової діяльності, культурного обміну та навчання, стало ясно, що право вільного переміщення, передбаченого статтею 2 договору, може бути забезпечено лише при багатомірній практичній підтримці багатомовності та мовного плюралізму [15].

З підписанням в 1992 році Маастрихтського договору про створення ЄС починається новий етап не тільки політичної та економічної інтеграції європейського співтовариства, але і певних заходів з спланованої зміни мовної

політики. В ЄС з метою здійснення законодавчої підтримки багатомовності та мовного розмаїття і подолання мовних і культурних бар'єрів не шляхом прийняття основної мови як єдиної офіційної і робочої мови Союзу, а шляхом відмови від традиційної політики однієї мови європейських держав-націй.

За свідченням В. М. Смокотіна, для досягнення мети збереження мовного та культурного розмаїття європейські політичні діячі поставили завдання домогтися подолання одномовного менталітету на рівні пересічного громадянина ЄС, використовуючи можливості інформаційного суспільства [52, с. 26]. Згідно з пунктом 3 статті 6 Маастрихтського договору «Союз зобов'язується поважати національну приналежність країн-учасниць». Кінцева стаття 53 договору вказує на те, що текст договору має однакову силу оригіналу на всіх офіційних мовах Союзу [59]. З розширенням Союзу перелік офіційних і робочих мов збільшується, і, відповідно, стаття 53 виходить в новій редакції з урахуванням текстів договору на мовах новоприйнятих країн.

Коли Євросоюз на початку XXI ст. перейшов від резолюцій про підтримку багатомовності та багатокультурності до конкретних дій, розпочався третій етап становлення багатомовності в Європі.

У грудні 2000 року багатомовність і мовне розмаїття були включені Європейською радою, Комісією та Парламентом в Хартію основних прав Європейського союзу. Стаття 22 Хартії говорить: «Союз зобов'язується поважати культурне, релігійне та мовне розмаїття» [59]. Після вступу в силу з 1 грудня 2009 року Лісабонського договору, підписаного главами ЄС у 2007 році, Хартія основних прав набула статусу законодавчого документа [59].

За свідченням Т. П. Смирнової, в 2003 р. Європейська Комісія опублікувала план дій під назвою «Сприяння вивченню іноземних мов та лінгвістичній різноманітності в 2004 – 2006 рр.», який акцентував увагу на трьох стратегічних напрямках: вивченню іноземних мов протягом життя, поліпшення викладання іноземних мов, створення сприятливого середовища для вивчення мов. Цей же

план включав 47 конкретних пропозицій по діяльності Європейських комісій протягом 2004-2006 рр. Комісія заявила, що кожен європейський громадянин повинен мати достатню мовну компетенцію, щонайменше, у двох інших мовах, крім рідної [53, с. 153].

Успішне втілення в життя плану дій щодо сприяння вивченню іноземних мов і мовному різноманіттю зміцнило позиції багатомовності в ЄС і сприяло здійсненню Лісабонської стратегії, яка базувалася на знання трьох мов.

На підставі проведеного Комісією у 2004 – 2005 роках досліджу про можливе заснування Європейського агентства з мовного навчання і мовного розмаїття комісія запропонувала, як більш прийнятний варіант, впровадження мережі Центрів мовного розмаїття, що фінансуються на багаторічній основі за програмою навчання протягом життя [67].

Комісія запропонувала скорегувати національні стратегії з метою більш цілеспрямованого сприяння багатомовності на рівні окремої особистості і на рівні суспільства, підвищити якість підготовки вчительських кадрів, ввести мовне навчання з раннього віку, підтримати впровадження інтегрованого підходу предметного навчання на іноземних мовах, урізноманітнити використання іноземних мов у вищій школі, підтримати академічні дослідження в області багатомовності та розробити Європейський індикатор мовної компетенції для об'єктивної оцінки дійсного рівня мовної підготовки в національних системах освіти [39].

Європейська комісія у своїй Новій стратегії багатомовності зробила також ставку на дослідницьку роботу і розвиток нових технологій інформаційного суспільства для подолання мовних бар'єрів. Дослідницькі роботи в області багатомовності, підтримані комісією, ввібрали в собі розробку і проектування засобів підвищення ефективності роботи перекладачів (програми перекладацької пам'яті, словники та тезауруси режиму онлайн), інтерактивних напівавтоматичних систем переказу для швидкого, високоякісного перекладу текстів у спеціальних

областях, а також повністю автоматизованих систем перекладу від низького до середнього рівня якості і систем автоматичного мовного розпізнавання та синтезу, діалогу і перекладу.

Отже, багатомовність має бути закріплено законодавчими актами не тільки в якості базового принципу ЄС на рівні міждержавних відносин, але і на рівні окремого громадянина ЄС як відмінна риса «особи європейської приналежності» (European identity).

Багатьма дослідниками відзначається помітний характер багатомовності Європейського союзу. Так, при описі особливостей багатомовності в умовах ЄС, І. А. Коротов і Д. Д. Поляков відзначають фундаментальні кількісні і якісні відмінності багатомовності Європейського союзу від будь-якої іншої наднаціональної організації, як, наприклад, ООН, Рада Європи або НАТО. Дійсно, ООН використовує у своїй роботі шість офіційних мов, число яких не змінювалась з часу її заснування. Рада Європи та НАТО, при кількості країн-учасниць 47 і 28, відповідно, обмежуються англійською та французькою в якості офіційних мов [29, с. 55].

Європейський союз виступає за досягнення «мультилінгвізму» – оволодіння двома мовами Євросоюзу, крім рідної, а Рада Європи має на меті «плюрилінгвізму», тобто багатомовності, включаючи весь мовний і культурний досвід індивідуума.

Мовна політика ЄС знаходить своє відображення в системі чинних служб міжнародних обмінів, грантів і стипендій, в підтримці інноваційних методів навчання іноземної мови, заохочення і підвищення мотивації до вивчення мови в широких верствах населення.

У Європейському союзі кількість офіційних і робочих мов в даний час вже перевищило число мов при заснуванні перших співтовариств майже в шість разів. Очікується подальше зростання чисельності офіційних і робочих мов ЄС при

подальшому розширенні Союзу і зміцненні принципу багатомовності, що є виразом девізу ЄС – «єдність у розмаїтті».

1.2. Переваги та недоліки багатомовності

Багатомовність – це користування кількома мовами в межах певного суспільства, зокрема держави. На сьогодні, крім рідної мови, ми розмовляємо ще двома – трьома мовами. Деякі люди можуть розмовляти навіть десятима мовами.

«Багатомовність найчастіше реалізується у формі двомовності. Білінгвізм тобто двомовність, є складовою мовної політики Ради Європи. Він може бути досягнутий шляхом простої диверсифікації або урізноманітнення мов, що пропонуються для вивчення в освітній системі, або шляхом заохочення студентів вивчати більш ніж одну іноземну мову, або ж через послаблення ролі англійської мови як засобу міжнародного спілкування» [57, с. 242; 38, с. 110].

Р. Вензель (1994), відомий польський лінгводидактик, визначає білінгвізм так: «Людина, яка володіє лінгвістичною компетентністю у двох або більше мовах і має здібності до спілкування тим чи іншим варіантом мови». Це визначення намагається об'єднати обидва аспекти мовної освіти – лінгвістичну компетентність і здібність спілкуватися [86, с. 60].

Білінгвали думають спершу рідною мовою, а потім перекладають свої ідеї на другу або іноземну мову. Однак в реальному спілкуванні, Д. Крістал вважає у своїй праці що людина повинна не розділяти в мисленні дві мови, а думати як однією так і іншою [57, с. 250]. Вивчаючи різні мови, люди звертаються до рідної мови, а вивчаючи першу мову, використовують знання інших [86, с. 30].

В працях Т. Бондарчука, Н. Дуди, А. Ширіна предметом дослідження стало білінгвальне навчання. Науковці запропонували типологію двомовного навчання, дослідили структуру лінгвістичної освіти та розглянули сучасні підходи до викладання іноземних мов і досвід їх вивчення. Німецькі дослідники М. Відльхаге

й Е. Оттен розробили теоретичні засади впровадження білінгвального навчання та CLIL у практику освіти ФРН.

Вчені довели, що багатомовність має безперечні переваги в професійному, соціальному та психологічному плані.

Багатомовність у вищій освіті Європи розглядається як підтримка міжнародної мобільності, співпраці країн, подолання лінгвістичного бар'єра [94, с.1]. Знання різних мов є важливим для особистого розвитку, соціальної інтеграції та професійної діяльності [4, с. 14 – 16]. Наприклад, у Люксембурзькому університеті, який був створений недавно, кожен студент, згідно з програмою, повинен пройти обов'язкове шестимісячне стажування за кордоном.

На півночі та півдні Бельгії, французька мова була та залишається бути мовою навчання у середній та вищій освіті. Відомо що викладання та іспити в Бельгії проводяться як і французькою так і німецькою мовами [51, с. 5 – 11].

Результати проекту Британської Ради (2010 – 2013 рр.) показують, що більшість університетів (41 з 65) пропонують своїм студентам 3 або 4 іноземні мови у вигляді загальних мовних курсів і курсів мов для конкретних цілей, таким чином розширюючи цільову групу студентів. У багатомовній Європі університети приділяють рівну увагу «зв'язку між мовою та політичними, економічними, соціальними, культурними та освітніми силами» [71, с. 112], з одного боку, та з іншого боку, як студенти університету «вивчають другу та іноземну мови». Європейська політика багатомовності вищої освіти передбачає не тільки вивчення мови та досліджень у цій сфері, але також підкреслює важливість досліджень на різних мовах при створенні багатого та сприятливого середовища навчання.

В Австрії рекомендують студентам провести певний час у країні виучуваної мови. Можливості для цього є різними: міждержавні угоди між Австрією, Чехією, Угорщиною та Словаччиною; європейські програми як Socrates, Erasmus і Tempus та також громадські та приватні служби як Німецька академічна служба обміну, Фондація Сороса (The Soros Foundation) [30, с. 158 – 163]. У Люксембурзі

функціонує трилінгвізм. Люксембурзькою мовою говорять дома, німецька вивчається вже з першого класу, а французька – з третього класу початкової школи. Дві останні мови є засобами початкової і середньої школи. До зазначених мов додається курс англійської мови у середній школі та вищій освіті. У зв'язку з цим, для жителів існує можливість вибирати університети Німеччини, Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії а також США та Канади.

Сьогодні плюрилінгвізм для університетів – це питання престижу та гарантії якості, що сприяє міжнародному іміджу університету [94, с. 2]. Система мов, яка представлена у навчальних програмах багатомовних університетів, тісно пов'язана з історичними та географічними ознаками та очікуваннями та потребами громади чи суспільства, для якої університет надає свої послуги.

Підтримка національних мов і мов меншин в університетах розглядається як справжній великий європейський виклик, розмаїття вважається потужним європейським ресурсом у процесі інтернаціоналізації університетів і глобалізації. Використання мов може стати додатковим економічним активом для університету, але воно може бути успішним лише за умови ефективного планування керівництвом університету. Перевагою багатомовності на університетському рівні є забезпечення більшого доступу до професійних можливостей на ринку праці [94, с. 2]. Проте з перевагами багатомовної третинної освіти, проблемні зони залишаються, що можуть призвести до зниження академічних стандартів [85, с. 1 – 8]. Не зважаючи на те, що це рідкісна можливість розмовляти декількома мовами, багатомовність може призвести до того, що людина не володіє високими рівнями володіння певних мов. Якщо потрібно лише розмовляти, це добре. Проте, якщо для подорожі, переїзду в іншу країну, це може стати дуже великою проблемою.

Проблеми багатомовності світу і Європи стали особливо актуальними в другій половині ХХ століття, що сприяло інтенсифікації досліджень у багатьох галузях знань. До цього часу багато вчених висловлювали негативне ставлення до

багатомовності, а наявність більше ніж однієї мови в житті дитини в період його дорослішання вважали таким, що приносить шкоду. Противники багатомовності наполягали, що ще одна мова не робить дітей розумнішими, і що, навпаки, вона може стримувати процес їх навчання. За свідченням О. А. Першукової, дослідники часто посилаються на роботу лінгвіста С. Лорі «Lectures on Language and Linguistic Method in the School», яка опублікована в 1893 році. У ній озвучена думка про те, що рівень інтелектуального і духовного розвитку дитини в умовах його життя у двомовному оточенні не подвоюється, а зменшується навпіл [45, с. 26].

Лише в 1962 році завдяки роботі канадських психологів Е. Перла і В. Ламберта «The Relation of Bilingualism to Intelligence» був здійснений переворот у ставленні до багатомовності. На основі досліджень, отриманих експериментальним шляхом, вчені продемонстрували когнітивні та соціокультурні переваги від присутності в житті дитини більше, ніж однієї мови. Це дало імпульс до переоцінки існуючих переконань та призвело до істотного зростання прихильників позитивного відношення до багатомовності [33, с. 22].

На думку дослідника Б. Р. Могилевич, в сучасній соціальній реальності багатомовність, або полілінгвізм став обов'язковою умовою успішної соціалізації, інкультурації та акультурації [36, с. 286]. Людина, що володіє декількома іноземними мовами, мультилінгв, визначається як «особлива мовна особистість, що володіє відмінною компетентністю – сукупністю особистих характеристик і низкою ключових компетенцій, що формуються в процесі опануванні другою, третьою іноземними мовами» [46, с. 122]. «Мультилінгв також характеризується полікультурністю – якістю, яка заснована на синтезі толерантності та емпатії, переоцінці власної культури» [46, с. 123]. Дійсно, володіння декількома мовами може збагатити культурний рівень людини шляхом розширення спілкування з людьми інших країн, доступу до книг, музики та фільмів іноземними мовами.

Через мови людина розвиває не тільки свою мову і мислення. Вона освоює моральні та соціальні норми поведінки, тобто здійснює культурний соціогенез [26, с. 18]. Когнітивні особливості білінгва і мультілінгва безпосередньо впливають на розвиток «ментальної» чутливості і «культурної» толерантності. Толерантність стосовно іншого дозволяє розглядати багатомовну людину як медіатора культур завдяки вербальному і невербальному «посередництва». В ході наукових досліджень було встановлено факт про те, що білінгви краще розпізнають обман, фальш і комунікативні наміри партнера, тобто такі люди виявляють високий рівень соціокомунікативні чутливості [26, с. 18].

Дослідники знаходять дедалі більше підтверджень її користі для здоров'я. Знання кількох мов дозволяють швидше оговтатись від інсульту та покращують пам'ять. Результати досліджень в різних країнах світу (Т. В. Чернігівська, Ю. С. Блажевич, А. А. Залевська та ін.) свідчать про те, що володіння кількома іноземними мовами сприяє розвитку пам'яті, допомагає в процесі аналізу й обговорення інформації, розвиває кмітливість, прискорює реакцію, а також покращує математичні навички та логічне мислення [8, с. 17]. Але на цьому переваги не закінчуються. Володіння кількома мовами може привести до більш тривалого та якісного життя. Останнім часом все більше досліджень проводиться в області вивчення впливу багатомовності на тривалість життя, оскільки саме мови змушують мозок людини працювати, що уповільнює процеси старіння. Прихильники багатомовності стверджують, що вміння говорити більш ніж одною мовою розвиває мозок і робить його більш здоровим [59]. За свідченням А. А. Залевської, великий внесок визначення впливу вивчення декількох мов на розвиток мозку внесла когнітивний психолог Еллен Бялисток з університету Йорка в Торонто і її колеги, які тривалий час вивчають вплив віку на мозок. Вони авторитетно заявляють, що знання кількох мов покращує когнітивні здібності людини, допомагає запобігти розвитку старечого недоумства та уповільнити в середньому на 4 роки видимі прояви хвороби Альцгеймера [20, с. 49].

А. А. Залевська пише, що в статті, опублікованій у 2016 році, Е. Бялисток і її колеги прийшли до висновку, що літні люди, які говорять більш однією мовою, мають кращу когнітивну продуктивність, а також пізніший початок деменції (на 4 – 5 років пізніше, ніж у їх одномовних однолітків). Е. Бялисток вважає, що немає нічого дивного в тому, що когнітивні функції мозку покращуються внаслідок багатомовності: цілком може бути, що вивчення декількох мов тренують мозок, подібно м'язам тіла, і це тренування робить їх витривалішими й стійкими до шкоди, принесеними старінням [20, с. 50].

Опанувавши кілька іноземних мов, ми можемо, однак, почати забувати рідну. Це трапляється, коли людина живе тривалий час в іншому середовищі. Негативний вплив відчувають не лише багаторічні емігранти, але певною мірою й будь-хто, хто почав вивчати іноземну мову. Моніка Шмід, лінгвіст з Ессенського університету стверджує що дві мовні системи починають змагатися одна з одною. У дітей це явище дещо простіше, оскільки їхній мозок є більш гнучким і здатним до адаптації. Спостереження свідчать, що навіть дев'ятирічна дитина може повністю забути рідну мову, якщо не живе в країні народження.

М. Шмід вважає що до недоліків можна віднести те, що білінгвам доводиться розвивати перемикач з однієї мови на іншу. Якщо цей механізм функціонує не дуже добре, мовцю складно дібрати правильне слово або йому спадають на думку слова з іншої мови. Ось так і виникає мовний гібрид.

З моменту народження ми пізнаємо світ навколо нас, кваліфікуючи його на об'єкти, явища, відчуття. І робимо ми це за допомогою мови. Вивчаючи мови інших народів, ми розширюємо свою картину світу, адже починаємо дивитися на нього крізь призму іншого світогляду.

Знання другої мови виділяє ваше резюме та наближає вас до співбесіди з потенційними роботодавцями. У більшості компаніях, є міжнародні офіси, які продають свої продукти за кордоном. Такі компанії віддають перевагу

багатостороннім працівникам, які розмовляють на різних мовах та орієнтуються в різних культурах.

Якщо ви бажаєте змінити кар'єру в іншій сфері, яка розвивається, то знання іноземної мови є плюсом. Наприклад, сфери подорожі, туризм, охорона здоров'я та національна безпека потребують працівників зі знанням двох мов. А також журналістика, освіта та міжнародні зв'язки.

Прибуток, отриманий завдяки знанню іноземної мови, залежить від знання мов та самої роботи. Працівникам, які знають дві мови, платять на 5 – 20 % більше за годину. Полілінгвізм дає можливість виконувати виробничі обов'язки, не доступні для монолінгвіста. Л. І. Родина приводить дані про те, що ВВП Швейцарії на 10% зобов'язаний багатомовності, та білінгви заробляють більше на 3000 доларів в рік. На її думку, в цьому полягають явні переваги мультилінгвів перед тими, хто використовує для спілкування в різних сферах життя лише одну мову [49, с. 71].

Вміння говорити іноземною мовою допомагає співпрацювати з різними національностями та розуміти інші культури. Це означає, що людина матиме більше можливостей знайти нових друзів та краще зрозуміє улюблену іноземну музику, фільми та літературу. Подорожі також можуть стати дешевшими та цікавішими якщо ви знаєте мову країни, яку відвідуєте. Ви зможете дешевше відвідувати музеї тому, що вам не потрібно буде мати гіда, який володіє іноземною мовою, а також у вас буде більше можливостей зустрічатися з людьми, приєднуватись до розмов та вивчати культуру.

Численні дослідження показали, що білінгвізм може покращити функціональність мозку, як здатність покращувати увагу та виконувати розумові завдання. Діти – білінгви були «значно успішнішими» ніж їхні одномовні однолітки при розв'язанні проблем та креативних завдань [72, с. 63 – 66]. Як стверджує І.В. Соколова, білінгвізм стимулює творчість, оскільки активізація складних які належать до різних категорій концептів сприяє розвитку

дивергентного мислення, яке дозволяє розглядати безліч можливих рішень однієї й тієї ж проблеми та виробляти, таким чином, креативні ідеї.

Перевагами двомовності можна користуватися усе життя, але найбільш важливими вони стають у похилому віці. Когнітивна гнучкість – це здатність пристосовуватись до незнайомих чи неочікуваних обставин. Мешканців різних країн запитували, як вони ставляться до такого явища, як двомовність і їхні відповіді дуже різні. Одні вважали, що двомовність взагалі це добре, тому що людям, які народилися у двомовному середовищі, в майбутньому не доведеться вивчати ці мови. Народ, який має лише одну мову, більш згуртований і цілісний. Усе населення спілкується однією мовою, країна єдина і не поділяється на окремі частини, які б відокремлювались за мовним принципом.

1.3. Тримовна формула і плюрилінгвізм в країнах Європи

Законодавство щодо державної та регіональних мов існує майже в усіх країнах/регіонах, щодо іноземних мов – у 14 країнах/регіонах і з мов іммігрантів – лише у 6 країнах/регіонах. Офіційні документи з мовної політики щодо заохочення державних та іноземних мов є доступними майже в усіх країнах/регіонах, регіональних мов – у 18 країнах/регіонах, а з мов іммігрантів – лише в 4 країнах/регіонах. Європейську хартію регіональних мов або мов меншин було ратифіковано парламентами 11 з 18 проаналізованих країн і підписано урядом Італії, і не було ні ратифіковано, ні підписано в Болгарії, Естонії, Греції, Литві й Португалії. З'ясувалося що найбільша кількість регіональних мов офіційно пропонується в країнах Південно-Східної та Центральної Європи. У Західній Європі винятком із цього загального правила є Італія і Франція, оскільки вони пропонують широку розмаїтість мов. Концепції «регіональні мови» та «мови меншин» невизначені в Європейській хартії (ECRML), а мови іммігрантів не включені до неї. У країнах Західної Європи мови іммігрантів часто представлені помітніше, ніж регіональні мови, проте вони менше визнані, захищені й

заохочуються. Більшість країн/регіонів обізнані з механізмом збирання даних, які стосуються переважно трьох видів мов: державних, регіональних мов і мов іммігрантів. Лише 5 з 24 країн/регіонів узагалі не мають механізму збору даних. Ідеться про Австрію, Боснію і Герцеговину, Данію, Грецію та Нідерланди. Португалія збирає дані лише про державну мову. Основні запитання щодо мови, поставлені під час збирання даних, також різняться. Більш ніж половина з проаналізованих країн ставили запитання щодо мови, якою користуються вдома, тоді як інші запитували про основну та/або рідну мови [4, с. 25].

Ідею багатомовності з позиції тримовності захищав не лише ЄС. ЮНЕСКО прийняло термін «багатомовна освіта» у 1999 році. (Резолюція Загальної конференції 12), де йшлося про використання в освітніх цілях принаймні трьох мов: рідної мови, регіональної або державної мови та мови міжнародного спілкування. Ще в 1950-ті роки уряд Індії запропонував план багатомовної освітньої політики, який передбачав користування поясненнями до завдань рідною мовою, регіональною або державною мовами, мовою хінді як такою, що використовується для загального спілкування, і однією з класичних мов – санскритом, пали, арабською або перською. Після перегляду в 1961 році пропозиція називається «формула трьох мов» (ФТМ), що передбачала використання регіональних мов для постановки завдань. Зокрема, пояснення мовою хінді в регіонах, де вона не була вживаною, або будь-якою іншою мовою Індії в регіонах, де розмовляють мовою хінді, і також пояснення англійською мовою або будь-якою іншою європейською мовою. У так званій «Білій книзі» Європейська Комісія (ЄК) зробила вибір на користь тримовності для всіх громадян Європи як політичної мети [4, с. 17]. Окрім «рідної мови», кожен має вивчити принаймні дві «мови громад». Після визначення цієї політичної мети у 2002 році відбулося прийняття Радою ЄС резолюції у Барселоні. У той період концепція «рідна мова» використовувалась у значенні однієї з офіційних мов держав-учасниць. А той факт, що для багатьох мешканців Європи поняття «рідна

мова» і «офіційна державна мова» не були ідентичними, залишився поза увагою. Водночас поняття «мови громад» використовувалося щодо офіційних мов двох інших держав-учасниць ЄС [4, с. 17]. У більш пізніх документах згадувалась одна іноземна мова з високим міжнародним авторитетом (англійська мова свідомо не згадувалась) і одна із так званих сусідніх мов. Ця остання концепція скоріше стосувалася сусідніх країн, а ніж реальних найближчих сусідів. Останнім часом розуміння ЄК цього питання змінилося, і у своєму Комюніке ЄК (2008 р.) говорить про «цінування усіх мов» [4, с. 17].

У сучасному контексті підвищення мобільності та міграції опанування державною мовою є основою успішної інтеграції та успішної діяльності в суспільстві. В наслідок цього не носії мови мають включити одну з мов приймаючої країни до своєї комбінації «один – плюс – два». В нашому суспільстві існують невикористані мовні ресурси: різні рідні мови та мови, якими спілкуються вдома та у місцевих громадах. Усі вони мають бути більш високо оцінені. Наприклад, діти з різними рідними мовами – чи з країн ЄС, чи з третіх країн – потребують викладання мови навчання як другої мови, а з іншого боку, вони можуть мотивувати своїх однокласників до вивчення інших мов і відкриття нових культур. З метою забезпечення більш тісних зв'язків між громадами Консультативна група Єврокомісії під назвою «Група інтелектуалів за міжкультурний діалог» (2008) розробила концепцію «мови особистого вибору» (personal adoptive language), що потребує подальшого розгляду [4, с. 17].

Держав-учасниць закликають до «забезпечення реальних можливостей для опанування державною мовою та двома іншими мовами. Саме Рада Європи була першою у заохоченні до вивчення мов і у формуванні плюрилінгвізму з раннього віку, постійно наголошуючи на необхідності шанувати всі мови. Вона також визначила цікаві перспективи, висунувши ідею про змінні й часткові навички. На підставі Резолюції 1969 р. про підсилення сучасної програми викладання мов для Європи та Рекомендації 814 (1977), РРЕ розробила у 1982 році Рекомендацію 82

[4, с. 18]. Рекомендація закликає всі держави-учасниці забезпечити всім представникам їхнього населення доступ до ефективних засобів вивчення мов інших держав-учасниць, а також заохочувати до викладання, крім державної мови, щонайменше однієї європейської мови, або мови, що функціонує у відповідній області, дітям від десяти років або коли вони починають відвідувати середню школу. Рекомендація також закликала держави створити умови для вивчення «максимально можливого широкого спектра мов». У цих рекомендаціях РЄ також бере до уваги потребу в робітниках-мігрантах і закликає створити для них умови, необхідні для того, щоб: набути достатньої кількості знань про громаду, що їх приймає, аби бути спроможними грати активну роль у виробничій, політичній і соціальній сферах життя цієї громади, а також щоб допомогти дітям мігрантів отримати гідну освіту і підготувати їх до працевлаштування, щоб вдосконалювати свою рідну мову і як інструмент освіти, і як інструмент культури, а також для підтримки та поліпшення їхніх зв'язків із рідною культурою [4, с. 16 – 17].

У наступних ключових рекомендаціях Комітету міністрів Рада Європи закликала європейців досягти ступеня комунікативних здібностей у низці мов. Вона попросила держави-члени зробити це шляхом диверсифікації мов, що пропонуються, а також ставити цілі, що відповідають кожній мові. Йде мова про модульні курси та курси, що мають на меті розвиток часткових навичок. Одна з останніх рекомендацій Ради Європи – рекомендація країнам-членам щодо використання Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти сприяння плюрилінгвізму. Докладний огляд та аналіз політики ЄС у сфері багатомовності було зроблено Каллен та ін. у 2008 році [4, с. 17].

Огляд доводить, що все ще існує опір щодо додаткового вивчення мов – крім вивчення англійської мови. Лише кожний п'ятий європейець активно вивчає додаткову мову, а мовні навички розподілені нерівномірно як географічно, так і в культурному вимірі. Більша частина видів діяльності, спрямованих на заохочення

багатомовності, відбувається у сфері офіційної освіти, зокрема в галузі середньої освіти. Щодо політичного контексту сприяння багатомовності в ЄС, Каллен та ін. роблять такий висновок: багатомовність та мовна розмаїтість іноді вступають у конфлікт із політичними програмами. Політика вивчення мов, як правило, підпадала під вплив «найважчих» пріоритетів, як: економічна конкуренція і мобільність ринку праці. Тоді як мовна розмаїтість перебувала під впливом «більш м'яких» питань, наприклад питань залучення до соціуму або прав людини. З точки зору конкретних дій політика багатомовності мала більший пріоритет у порівнянні з питанням мовної розмаїтості [4, с. 17 – 18].

Дії Європейського Парламенту показують послідовні наполегливі зусилля для забезпечення захисту мов меншин і підтримки мовної розмаїтості. З кінця 1970-х років Європейський Парламент випустив серію документів і резолюцій, які закликають прийняти рішення для заохочення використання мов меншин і перегляду всього законодавства співтовариства (спільноти) чи дискримінаційних практик щодо мов меншин, які досі існують. Але проблема є що жодна з цих ініціатив не є обов'язковою для держав-учасниць [4, с. 18].

Значний інтерес, на наш погляд, становить ставлення громадян ЄС до багатомовності. Одне з періодичних досліджень ЄК Європейський барометр 243 (2006) пропонує результати вивчення громадської думки щодо питань, пов'язаних із багатомовністю. Аналізується підтримка деяких із принципів, покладених в основу політики багатомовності. Комісії разом зі сприйняттям ситуації у відповідних країнах чи регіонах, а також підтримка ними політики багатомовності на державному рівні. Респондентам було надано п'ять тверджень, що ілюструють деякі з ключових принципів, покладених в основу політичних рішень, спрямованих на сприяння багатомовності в Європі. Усі твердження, проте із різним ступенем, дістали підтримку з боку більшості європейців [4, с. 18].

Результати дослідження свідчать, що тоді як переважна кількість громадян ЄС погоджується з ідеєю вивчення однієї додаткової мови, лише половина

вважають, що вивчення другої мови є реалістичним. Значної підтримки набуло твердження, що до всіх мов має бути рівне ставлення, а також поширеним є переконання, що ми всі маємо розмовляти однією спільною мовою. Стосовно питання, чи потрібно інституціям ЄС ухвалити одну мову для спілкування, думки розділилися [4,18]. Наш проект БМЄ надає цікаву інформацію щодо ступеня впровадження барселонського принципу в освітніх системах країн або регіонів, де проходило дослідження. Він також надає інформацію про ступінь цінування всіх мов – державної, іноземної, мови мігрантів, регіональних мов чи мов меншин як у шкільному оточенні, так і поза його межами [4, с. 18].

У традиційному мисленні одномовність є нормою, і, як правило, всі навчальні матеріали, особливо література, пов'язана з вивченням іноземних мов, розраховані на одномовних людей. Зусилля дослідників до останнього часу були зосереджені на проблемах двомовної освіти, яка найбільш часто зустрічається у формі багатомовного навчання. За висновком Н. В. Барішнікова і М. А. Бодоньї, людина може використовувати знання кількох мов для розуміння усного або письмового тексту на невідомій йому раніше мові завдяки пізнанню слів, які мають подібне звучання або написання в декількох мовах в «новій формі» [6, с. 22]. Мета мовної політики ЄС – «збереження мовного розмаїття спільноти й сприйняття володіння громадянами ЄС іноземними мовами». Language Learning Policies, тобто «політика у сфері навчання іноземних мов», вже давно стала окремим напрямком діяльності Єврокомісії. Першою всеосяжною програмою, спрямованою на це, була Lingua, яка введена в 1989 році. З того часу, як підкреслює Єврокомісія, «вивчення іноземних мов знаходиться в серці європейських освітніх програм» [34].

Слід зазначити, що у розв'язанні проблеми багатомовності європейські політики та експерти пішли по шляху пошуків нових засобів досягнення цілей і відмови від стереотипів. Але за основу підходу до мовного навчання керівні

органи Євросоюзу поставили концепцію безперервного навчання протягом усього життя, яка брала свій початок ще в середині 90-х років.

Вирішальну роль в конкретизації планів побудови багатомовної та полікультурної Європи зіграло проведення у 2001 році Європейського року мов, який актуалізував мовну проблематику і зробив поштовх для прийняття резолюції, що закликала Європейську Комісію розробити та ввести ряд заходів, спрямованих на сприяння до вивчення іноземних мов.

У 2002 р. на Барселонському саміті Європейської Ради було виголошено про впровадження в освітні системи країн ЄС принципу «рідна мова + 2». Це означає, що кожному громадянину Європейського союзу рекомендується вивчити рідну мову і дві іноземні мови [44].

За свідченням Н. Д. Гальскова, німецький лінгвіст В. Кляйн дає найбільш оптимальне визначення поняттю «іноземна мова» і «друга мова». Іноземна мова – це мова, яка вивчається поза умов її природного побуту, тобто в навчальному процесі, і яка не вживається поряд із рідною в повсякденній комунікації. Тоді як друга мова поряд із рідною мовою служить другим засобом спілкування і засвоюється зазвичай в соціальному оточенні, де вона є реальним засобом спілкування [12, с. 12-16]. Таким чином, іноземна мова, на відміну від другої мови засвоюється людиною поза соціального оточення, в якому ця мова є природним засобом спілкування. Барселонська програма підкреслила важливість навчання, щонайменше, двох іноземних мов з самого раннього віку і покращення якості володіння основними навичками та вміннями. З метою контролю за якістю мовних кваліфікацій в країнах Європи Барселонська рада рекомендувала розробку протягом наступного року «індикатора лінгвістичної компетенції» (linguistic competence indicator), що передбачає вивчення «як мінімум двох іноземних мов з раннього віку».

Слідуючи вказівкам Барселонської ради, Європейська комісія розробила й опублікувала у 2003 році план дій на 2004-2006 рр. щодо сприяння вивченню

іноземних мов і мовному різноманіттю. Комісія констатувала нерівномірний розподіл мовних навичок і умінь серед країн ЄС і соціальних груп, тоді як кожен європейський громадянин, як заявила Європейська комісія, повинен мати достатню мовну компетенцію, щонайменше, у двох інших мовах, крім рідної. План дій включав сприяння мовної освіти в рамках вже чинних програм «Сократ» (Socrates), «Леонардо да Вінчі» (Leonardo da Vinci) і програми «Медіа плюс» (Media Plus) з підтримки кінопромисловості. Для заохочення інноваційних методів встановлювався «Європейський ярлик» за інноваційні ініціативи в області мовного навчання і вивчення.

Крім тримовної формули навчання (вивчення рідної мови + двох інших мов) план дій виділив серед основних напрямків розширення переваг навчання мовам протягом життя і визначив наступні цілі та завдання: раннє вивчення мов, вивчення мов в систем середньої освіти, у сфері вищої освіти, серед дорослого населення, багатомовна різноманітність, тобто розвиток широкого діапазону мов, пропонувані для навчання.

Відповіддю Єврокомісії на заклик Європейської ради та Європарламенту став план дій «Сприяння вивченню іноземних мов та лінгвістичній різноманітності 2004 – 2006». Цей план базується на трьох стратегічних сферах: вивчення іноземних мов протягом життя, поліпшення викладання іноземних мов і створення сприятливого середовища для вивчення мов.

Для пропаганди й впровадження тримовної формули утворення передбачалося проведення загальноєвропейських наукових досліджень, конференцій, семінарів та інформаційних компаній, присвячених мовним проблемам, заохочення відвідувань студентами курсів мовної підготовки; надання грантів вчителям іноземних мов.

Як вважає Н. В. Машиністова, загальна тенденція йде до того, щоб починати вивчати іноземну мову як можна раніше і більш тривалий період. Це необхідно

«не для подовження термінів навчання однієї мови, а для надання можливості вивчення другої й третьої іноземної мови» [34].

Мета досягнення активної індивідуальної багатомовності, поставлена перед європейськими системами освіти, могла бути досягнута лише при докорінній зміні підходу до ролі й місця іноземних мов в програмі середньої школи. На рівні середньої освіти план дій передбачав продовження використання лінгвістичної компоненти освітньої програми «Сократ» (Socrates).

Програма «Сократ» була заснована як освітня ініціатива Європейського співтовариства в 1994 році, вона включала п'ять напрямків розвитку європейського співробітництва у сфері освіти. Одне з них – програма «Лінгва» (Lingua) – була присвячена освіті європейськими мовами. Декларована мета програми «Сократ» - поліпшення знань європейських мов. По завершенні дії першої фази програми 31 грудня 1999 року вона була замінена програмою «Сократ II», що діяла до 2006 року. Успіх цієї освітньої програми значною мірою визначався послідовністю мовної та культурної політики Європейського союзу в побудові багатомовного і полікультурного суспільства. У 2007 р. програму «Сократ II» замінила стратегія безперервної освіти Європейського союзу, яка розрахована до 2013 року, в рамках якої до сих пір триває фінансування шкільних мовних проектів, заснованих на спільній роботі класів з різних європейських країн над спільними проектами, які сприяють обміну візитами й зустрічами та створюють реальні можливості для використання мовних і культурних знань за допомогою контактів зі студентами того ж віку.

За свідченням Н. І. Алмазова, Т. А. Баранової та Л. П. Халяпіної, в даний час в країнах Європи широко впроваджується предметно-мовне інтегроване навчання. Термін «Content and Language Integrated Learning, CLIL» використовується в документах ЄС як загальне визначення методологічного підходу, заснованого на використанні додаткової мови в викладанні немовних предметів в системі мовної освіти. Використання даного підходу «відкриває двері до мов для ширшого кола

студентів, надає впевненість у своїх силах всім тим, кому важко дається формальне мовне навчання в рамках загальної освіти» [2, с. 116].

У Плані дій підкреслювалося, що інтегроване мовне навчання забезпечує контакт з мовою без збільшення числа годин в навчальному плані та рекомендовано залучення носіїв мови до ведення предметів на мові, що вивчається. В процесі предметно-мовного інтегрованого навчання мова використовується як засіб вивчення змісту, а зміст, у свою чергу, використовується як ресурс для вивчення мов. Студенти можуть використовувати мову що вивчають на практиці в самому процесі навчання, що є потужним чинником мотивації в досягненні вивчення іноземних мов.

Інформація про проекти, що фінансуються Європейським союзом за програмами «Європейський мовний ярлик», «Леонардо» і «Сократ», відкриває широке розмаїття можливого застосування інтегрованого мовного навчання в різних контекстах. Так, ряд проектів, які отримали Європейський мовний ярлик, засновані на викладанні ряду шкільних дисциплін іноземною мовою, як, наприклад, проект «Наука англійською мовою» в школі «Вастерванг» у Швеції. Ця школа здійснює викладання фізики, хімії, біології та технології англійською мовою вже з 1994 року. 50% учнів школи щорічно вибирають вивчення наукових предметів за даною програмою, яка отримала визнання Національною радою освіти та сприяла поширенню інтегрованого мовного навчання у Швеції та за її межами.

Розглядаючи багатомовність в освітньому контексті вищої школи, необхідно визначити ключові компетенції мультилінгвальної освіти. Цією проблемою займаються багато дослідників: О. К. Бакловска, М. В. Давер, П. У. Мансілла, Е. М. Плюсніна, В. М. Смокотін та ін. Однак на сьогодні в літературі немає єдиного сталого набору компетентностей, необхідних для іншомовної підготовки студентів. У своєму дослідженні О. К. Бакловска і П. Ю. Петрусевич дають пояснення терміну «мультилінгвальна компетентність», яка повинна

сформуватися в рамках багатомовної освіти. Ця компетентність визначається як «здатність і готовність вирішувати актуальні завдання спілкування засобами іноземних мов і досягати мети взаємодії та взаєморозуміння з представниками різних культур і мов, розробляти та послідовно застосовувати індивідуальний стиль вивчення мов і культур, використовувати найбільш відповідні навчальні та комунікативні стратегії» [5].

Отже, з моменту утворення Євросоюзу була проголошена ідея захисту мультикультуралізму і мовного розмаїття Європи, і з цією метою було прийнято програми та ініціативи в області мовної освіти. Мовна політика Європейського союзу, спрямована на підтримку багатомовності та мовного і культурного розмаїття, продовжує залишатися пріоритетною галуззю діяльності Європейської комісії та інших європейських установ.

1.4. Приклади багатомовності в різних країнах Європи

Дослідники розвитку багатомовності в країнах Європи відзначають невизначеність мовної ситуації в ЄС. Так, Т. П. Смирнова в роботі «Основні тенденції розвитку європейської мовної політики та шляхи її реалізації» звертає увагу на те, що рівноправність усіх мов в суспільстві ніколи не обговорювалась. В момент створення ЄС особливий статус в ньому отримали лише окремі мови (Європейський союз виробників вугілля і сталі в 1951 р. офіційними та робочими мовами організації оголосив французьку, німецьку, італійську та нідерландську) [53, с. 153].

За свідченням О. Б. Пономарьової, при створенні Євросоюзу була організована дискусія з мовної політики в різних міжурядових установах, що виявило ряд конфліктних ситуацій при спробі включити та визнати основні та другорядні мови, тому що мови складають основу демократичних переговорних процесів за активною участю громадян ЄС в цих процесах. Також мова є одним з найсильніших дієвих засобів, що зв'язують різні етнічні групи та дозволяє

наводити мости між ними. В результаті компромісів була прийнята мовна політика Євросоюзу, яка спирається на основні концепції: багатомовність, мультилінгвізм і плюрилінгвізм [47, с. 25].

Відсутність кордонів між країнами Європейського союзу сприяє мобільності жителів Євросоюзу, зростанню культурного та робочого обміну між країнами, а це у свою чергу сприяє популярності іноземних мов, адже без них процес обміну був би неможливим. Важливим завданням Європейського співтовариства є створення єдиного спільного багатомовного простору. Для Європи важливо, щоб громадяни могли спілкуватися щонайменше двома іноземними мовами, адже їх знання допомагає при працевлаштуванні, удосконаленні кар'єри, культури та збагаченні.

Більшість країн характеризуються різноманітністю мов їх громадян. У багатьох цих країнах різноманітність мов призвела до того, що їхня Конституція встановила більше однієї офіційної мови.

Розглянемо дані про поширення багатомовності в окремих країнах Європи.

За свідченням М. Н. Пархомчук, Німеччина за чисельністю населення є найбільшою країною Євросоюзу. Офіційною літературною мовою і мовою діловодства в Німеччині є німецька мова. Згідно з традиціями німецького законодавства, вона вважається «мовою адміністрації». Німецькою мовою, як рідною, в Німеччині говорить понад 95% населення. Адже, німецькою мовою говорить більше людей в Європі, ніж англійською, французькою або іспанською. Крім Німеччини, німецьку мову використовують в Австрії, Швейцарії, а також в Бельгії та Італії [42, с. 99 –104].

Населення Німеччини використовує нижньо-, середньо- і верхньонімецькі діалекти (10 основних і понад 50 локальних, на яких говорять також жителі прикордонних районів сусідніх держав). Чотири мови корінного населення Німеччини визнані мовами національних меншин: данська, фризська і лужицька, а також як регіональної мови – нижньосаксонську (нижньонімецький) мову, яка з

1994 року визнана ЄС. Ці мови включені в Європейську хартію регіональних і міноритарних мов. У Німеччині живе багато носіїв іммігрантських мов. Найпоширеніший з них – турецька, на якій говорить 2,4% жителів Німеччини [42, с. 99–104].

Великобританія (офіційно Сполучене Королівство) є батьківщиною британського варіанту англійської мови. Як відомо, ця мова є на даний момент найпоширенішим засобом спілкування з усіх, які були в історії людства. У Великобританії офіційною мовою є англійська мова. Крім неї, у Великобританії говорять деякими регіональними мовами, що мають статус міноритарних. Це шотландська, уельська мови (близько 60 000 носіїв), ірландська (близько 10% жителів північної Ірландії) і корнійська мова (близько 2000 – 3000 жителів в Корнуолл). Особливо варто відзначити становище валлійської мови, яка є національною мовою Уельсу. За законодавчим актом, прийнятим в 1967 році, валлійська мова має такі самі права як англійська мова. Оскільки нею говорять більш ніж 20% жителів Уельсу, всі написи надані спочатку валлійською мовою, а потім дублюються англійською. Протягом останніх десятиліть робилися значні заходи з метою відродження цієї кельтської мови.

У Північній і Західній Англії розмовляють багатьма місцевими діалектами англійської мови. В останні десятиліття масова імміграція принесла Великобританії багато нових мов. За свідченням О. А. Першукова, вивчення мов іммігрантів, яке було проведене в Лондоні в 1979 році за ініціативи Управління освіти Лондона, виявило понад 100 мов, якими розмовляють в сім'ях школярів центральних районів міста [45, с. 25].

За свідченням Н. П. Карпчук, в ситуації великого мовного розмаїття Уряд Нідерландів особливо підкреслює необхідність підтримки голландської мови. З 2003 р. просувається урядова концепція одномовного навчання в мультикультурних школах з метою адаптації іммігрантів. Однак одночасно підтримується ідея мультлінгвізму, зокрема мов меншин, іноземців, іммігрантів.

Ці мови викладаються в приватних школах, які не отримують фінансової допомоги від Уряду. Ініціатива ЄС «рідна мова +2» виконується в повному обсязі, але англійська є обов'язковою мовою для вивчення в середній школі [25, с. 8].

Іспанія – поліетнічна країна, в якій діє федеральний принцип стосовно мов. Офіційна мова для всієї держави: це іспанська, але в країні є різні області, які вважаються історичним, і в яких є свої офіційні мови, залежно від їхніх особливостей. Так каталонська – це офіційна мова Каталонії, Валенсії та Балеарських острові, галісійська в Галіції, баскська в Басконії, валенська в Валенсії. Закон не зобов'язує громадян Іспанії вчити кастильську, але більшість жителів знають її досконально, тому що це дозволяє їм не залишатися лише у власному регіоні. У всіх провінціях статус офіційної мови має також і іспанська. При цьому 70,6% населення – іспанці, 18,3% - каталонці, 8,1% - галісійці, 2,4% - баски [4, с. 101-109].

В Іспанії проблем з мовою немає. Був прийнятий закон, який робить можливим існування двох мов в регіоні, питання було вичерпано. Іспанці точно знають, що іспанська – офіційна мова, але якщо ти розмовляєш іншою, ти маєш на це повне право. Хоча переважно всі розмовляють іспанською. Навіть на вулицях Каталонії, яка найбільш агресивна в мовному питанні, звучить іспанська. В цьому регіоні діти навчаються на каталонській, але в їхній програмі обов'язковий предмет – кастильська.

Щоб підкреслити свою національність, деякі іспанці спеціально використовують каталонську або баскську, але все-таки в побуті переважає іспанська. Звичайно коли знаєш кастильську і наприклад каталонську, вам буде легше отримати престижну роботу в адміністрації Каталонії або Країні Басків. Але були випадки, коли вищі чиновники не знали мови, права якої вони захищали.

Норвегія є унікальною країною з точки зору мовної політики стосовно до самої титульної мови. По суті справи, існує дві норвезькі літературні мови,

nynorsk i bolmal. Перша з них ґрунтується на данській літературній мові, друга – на діалекті. Суперечка між ними триває вже півтора століття. Їх намагалися об'єднати, але безрезультатно. У нинішній Норвегії є міста, в яких офіційною мовою є nynorsk, а в інших містах вживається bolmal. Частина міст «двомовні». Державні документи складаються обома мовами.

Мальта надає собою крайній приклад диглосії: все корінне населення країни вживають мальтійську мову в усній комунікації, а листуватись воліють англійською – як другою офіційною мовою країни. Відчуття на вулицях міст напрочуд: всюди чути мальтійську, а все помітні тексти (вивіски, вказівки та інші) подаються англійською.

Цікава ситуація з багатомовністю в Фінляндії. Згідно з ст. 17 нинішньої Конституції Фінляндії державними є фінська і шведська мови, при цьому 91% населення – фіни та 6% - шведи. Причина – в історії: фіни протягом кількох століть були під владою Швеції, попри те, що нині лише 5,5 % населення розмовляють шведською, ця мова має великий статус. Також великий статус у Фінляндії у саальської, карельської та романської мови. Права саамського населення Фінляндії на збереження і розвиток їхньої мови закріплені в Конституції країни та інших законодавчих актах. Але, саамські мови в Фінляндії як і раніше знаходяться під загрозою зникнення.

Для фінів, які хочуть мати престижну роботу знання двох мов на однаковому високому рівні – обов'язкове. У Фінляндії двомовність – зовсім не проблема. Навпаки – національна особливість, куди б ви не прийшли вам дадуть відповідь тією мовою, якою ви звертаєтесь.

У фінських школах та університетах курс шведської – обов'язкова дисципліна, і навпаки у шведських навчальних закладах – фінська.

На думку Л. І. Родіної, унікальною з точки зору розповсюдження багатомовності та мовних контактів в умовах багатомовності є Швейцарська Конфедерація. Згідно з ст.70 Конституції Швейцарії офіційними (Amtssprachen)

на рівні Конфедерації мовами є 4 мови: німецька, французька, італійська та (в певних випадках) ретороманська [4, с. 146 – 148]. Така різноманітність мов пояснюється тим, що країна виникла на стику двох великих європейських культурних груп: германської та романської. За культурним кордоном проходить також і мовний. За цим принципом Альпійська республіка ділиться на 4 регіони: німецькомовну Швейцарію (центр, північ, схід); Романд (захід); Тічино південні долини Граубюндена (південь); деякі долини кантону Граубюнден, де ще зберігається ретороманська мова (південний схід). В країні проживає 7 мільйонів осіб, з яких німецькомовне населення становить 63,6 %, франкомовне – 19,2 %, італійське – 7,6 %, ретороманське – 0,6 %. Але це не зобов'язує кожного жителя знати їх всі [49, с. 71 – 74].

Німецькою мовою у Швейцарії говорять близько 65% населення. Серед самих швейцарців частка німецької вище – понад 73%, що робить її найбільш поширеною рідною мовою і мовою ділового спілкування у Швейцарії. 17 з 26 кантонів називають німецьку в якості єдиної офіційної мови на кантональному рівні. У кантоні Берн переважає німецька. У кантонах Вале і Фрібург німецька за ступенем поширеності поступається французькій, проте, зберігаючи з останньою юридично рівний статус офіційної мови відповідного кантону. Німецький також є офіційна мова найбільшого за площею кантону Швейцарії – кантону Граубюнден. Останній унікальний ще й тим, що тільки в ньому не 1 або 2, а цілих 3 мови називаються офіційними (поряд з німецькою – італійською і ретороманська) [49, с. 71 – 74].

Чотири мови використовують у державних установах, на виробництві, в школі, в пресі, на радіо і телебаченні. Ретороманська має невелику відмінність за статусом від решти трьох мов: вона вважається офіційною лише всередині країни, і на відміну від трьох інших, не може представляти Швейцарію на міжнародному рівні. Близько 0,6% швейцарського населення володіють цією мовою. Більшість з них проживає в кантоні Граубюнден – єдиному кантоні, який закріплює на рівні

своєї Конституції (ст. 3) ретороманську як офіційну мову. За останнє сторіччя спостерігається природний тренд до витіснення ретороманської мови німецькою. З часом це зумовило те, що переважна більшість швейцарців, які користуються ретороманською мовою в якості рідної, одночасно спілкуються на швейцарсько-німецькій або німецькій (на рівні, порівнянному з рідною мовою) [49, с. 71 – 74].

За свідченням Л. І. Родіної, близько 22,6% населення Швейцарії називають французьку своєю рідною мовою. В залежності від кантону студенти навчаються німецькою, французькою або італійською, а як «іноземну» можуть вибирати як одну з державних, так і англійську або іспанську. Франкомовне населення проживає на заході Альпійської республіки. Італійською мовою у Швейцарії говорить близько півмільйона, або 8,3% населення.[49, с. 72].

Зазвичай самі швейцарці, крім своєї рідної мови, непогано говорять іншою офіційною мовою (найчастіше, відповідно, німецькою або французькою) і англійською, які вони вивчали в школі. В окремих регіонах часто зустрічається двомовність (володіння відразу 2 мовами як рідними): в кантоні Фрібург і Бернському озерному краю – французька і німецька; в кантоні Граубюнден – німецька і ретороманська [49, с. 73].

Аналіз мовного розмаїття в країнах Європи показав, що мовна політика країн Європи, що входять в ЄС, базується на повазі права кожного громадянина розмовляти своєю мовою [59]. Тобто формально статус регіональних мов мало чим відрізняється від статусу офіційної мови. Євросоюз ніколи не ставив за мету введення однієї загальної для всіх громадян ЄС мови.

У Бельгії три офіційні мови: нідерландська, французька та німецька. Франкомовні південні райони називаються Валлонією, а північ Бельгії, де більшість населення розмовляє фламандським діалектом нідерландської мови – Фландрією. На сході Бельгії розмовляють в основному німецькою мовою. При цьому 39,1% населення – франкомовні валлони та 50,7% - фламандці. Німецькою розмовляють у невеликій частині провінції Льеж, що межує з Німеччиною. Мовне

питання Бельгії – досить складна проблема. Оскільки причини такого лінгвістичного розмаїття сягають корінням у давню історію країни, між собою мешканці Бельгії часто спілкуються на химерній суміші нідерландської та французької з домішкою окремих англійських слів [48, с. 151].

Країна фактично складається з трьох регіонів – у Фламандському регіоні розмовляють голландською, у Валлонському – французькою, а столиця Бельгії – Брюссель – офіційно двома. Навіть політичні партії поділяють за мовними принципами.

Що стосується шкіл та університетів, то у Фландрії навчаються фламандською й англійською, у Валлонії – переважає французька мова. Звичайно для кар'єри потрібно знати всі три офіційні мови.

У Франції використовують багато мов. Французька мова є найпоширенішою та єдиною офіційною мовою Французької Республіки (згідно зі ст. 2 французької Конституції). Інші мови Франції поділяються на мови-діалекти та мови іммігрантів. Уряд зобов'язаний за законом використовувати переважно французьку мову. Крім того уряд вимагає, щоб комерційні оголошення та реклама були доступні французькою мовою [4, с. 141 – 144].

У доповіді, написаній для уряду Бернаром Черквіліні в 1999 році, у Франції нараховується 75 мов, з них 24 є мовами корінного населення європейської частини Франції, а решта – іммігрантів.

Міністр освіти Франції Жак Ланг офіційно визнає що регіональні мови – діалекти у Франції протягом більш ніж двох століть перебували в пригнобленому становищі, і заявив, що у французьких школах та університетах дозволяється двомовне навчання. Однак ця заява зустріла як прихильників, так і супротивників. Крім того, Головне управління французької мови (*Délégation générale à la langue française*) було перейменовано в Головне управління французької мови та мов Франції (*Délégation générale à la langue française et aux langues de France*), і в його

функції входило також спостереження за статусом і вивчення мов Франції [32, с. 173 – 176].

Під час перепису населення 1999 році було виявлено, що французькою мовою розмовляє 92% дорослого населення, німецькою та німецькими діалектами – 3,15%, арабською – 2,55%, португальською – 1,25%, італійською – 1,19% та інші [32, с. 173 – 176].

Значну увагу захисту своєї мови приділяє Польща. Конституція Польщі стаття 27 визначає, що єдиною державною мовою є польська мова [4, с. 127].

Всі міжнародні договори, які підписує Польща, мають бути перекладені польською. При працевлаштуванні іноземець крім спеціальних курсів має скласти обов'язковий іспит з польської мови.

Існують у Польщі мовні проблеми, наприклад мешканці Шльонська мають свою «мову», яка відрізняється від польської. Людині, яка розмовляє чисто польською шльонську мову зрозуміти досить важко.

Також і свій діалект мають мешканці гір (gorale). Діалект має яскраві характерні ознаки, які створюють проблеми для розуміння жителів гір поляками з інших регіонів, але не можна твердити, що це інша мова.

У Сеймі Польщі розгорілися дискусії навколо сілезького діалекту (сленгу). Низка сілезьких організацій, об'єднаних у Сілезьку раду, вимагає надати статусу регіональної мови для свого діалекту. У 2005 році Польща визнала регіональною мовою діалект кошубів, населення Балтійського узбережжя.

Основними мовами в великих європейських державах і мовами міжнародного спілкування є англійська, французька, німецька та італійська мови. Статистика, що показує рівень володіння громадянами європейських країн іноземними мовами наступна: найбільш широко використовуваними мовами є (у напрямку зниження) – англійська (наприклад, у Швеції – 88% від усього населення, Мальта – 87%, Нідерланди – 87%, Данія – 86%), німецька, французька, іспанська та італійська [4].

56% населення ЄС може підтримувати розмову однією іноземною мовою – англійською. Причому, як відзначають Н. В. Барішніков та М. А. Бодоні, переважний статус англійської мови в Європі відчуває спротив. Цю точку зору поділяють Е. О. Опаріна, О. А. Першукова, і інші автори. Критики називають основне значення англійської мови не інакше як «англійським лінгвістичним імперіалізмом». Як заявив Роланд Духамела, голова бельгійського союзу германістів, англійська мова як першу іноземну слід заборонити в Європі [7, с. 29].

28% населення ЄС володіють, крім своєї рідної, ще двома іноземними мовами. На даний момент, кожен п'ятий громадянин Євросоюзу активно вивчає хоча б одну іноземну мову. Водночас, понад 40% громадян ЄС заявляють про те, що не володіють жодною мовою, крім своєї рідної. У семи країнах до двох третин населення не знають жодної іноземної мови – в Ірландії, Італії, Португалії – близько 64%, в Румунії, Іспанії, Угорщині – близько 71%, у Великобританії – 70%. При цьому в Великобританії тільки 5% громадян можуть лічити іноземною мовою до 20. Згідно зі статистичними даними, близько 11% всіх малих і середніх підприємств країн ЄС, а це близько мільйона фірм, втратили контракти з партнерами через мовний бар'єр.

Поширення мов в Європі особливо тим, що збалансовані багатомовні ситуації є досить рідкісними. Як приклади зазвичай вказують на ситуацію у Швейцарії та Бельгії. З одного боку, чотири мови Швейцарії та дві мови Бельгії юридично рівноправні, використовуються в державному управлінні, армії, суді, навчальних закладах, в масовій комунікації. З іншого боку, юридична рівноправність – це необхідна, але далеко не завжди достатня умова для фактичної рівноваги мов. Так, у Швейцарії ретороманською мовою говорить 50 тис. людей – менше ніж 1% населення. При цьому в сусідній Італії, де ретороманців 720 тис. осіб, мову офіційно не визнано (вона вважається діалектом італійської мови). У Бельгії фламандська (нідерландська) мова переважає

(фламандців – 5 млн, франкомовного населення – 4,3 млн). Але в силу більшої соціальної активності франкомовного населення Бельгії, а також в силу більш престижної, як міжнародної, французької мови ситуація повільно зміщується на її користь [49, с. 71 – 74].

Таким чином, рідкість і нестійкість збалансованої багатомовності пояснюється тим, що повної симетрії в соціально-етнічних умовах співіснування декількох мов в одному суспільстві практично не буває. Слід взяти до уваги також індивідуальні (психолінгвістичні та психологічні) аспекти багатомовності. Збалансований мультилінгвізм був би можливий в тому випадку, якби більшість членів певного соціуму володіли б повністю всіма мовами, використовували б їх у будь-яких мовних ситуаціях, та з легкістю переходили з однієї мови на іншу, не змішуючи при цьому системи різних мов.

1.5. Мови в професійно-технічній, філологічній вищій освіті

В сучасних умовах іншомовна підготовка у вищих навчальних закладах Європи вдосконалюється за такими напрямками, як універсалізація системи вимог до рівня володіння іноземною мовою, вдосконалення змісту мовної підготовки майбутніх спеціалістів, впровадження нових освітніх технологій і збільшення часу, відведеного на самостійну роботу студентів. В умовах гуманітарної або технічної спрямованості предметна сторона змісту навчання повинна зображати професійну сферу спілкування поряд з темами загальної пізнавальної спрямованості. Стратегічним напрямком підготовки конкурентоспроможного фахівця стає підвищення якості освіти в контексті вимог Болонської декларації про Зону європейської вищої освіти [58, с. 212 – 217].

Найважливіша риса сучасного навчання – його спрямованість на підготовку студентів до активного засвоєння ситуації соціальних змін. Іншомовна підготовка є складовою частиною загальної системи вищої професійної освіти. Гуманізація мовної освіти передбачає створення умов для максимального задоволення потреб

майбутніх фахівців в активізації, самореалізації, в особистісному, соціальному і професійному становленні [1, с. 9].

За свідченням А.О. Ільнер, реалізація професійно орієнтованого навчання іноземної мови, засновано на обліку потреб студентів, що диктується особливостями майбутньої професії або спеціальності, дозволяє в рамках концепції плюрилінгвізму нівелювати таку специфічну рису навчальної дисципліни «Іноземна мова» як безпредметність. На відміну від інших дисциплін, іноземна мова не дає людині знань про навколишню дійсність, бо сама є засобом формування, існування і вираження думок про навколишній світ [24, с. 225].

Міністерство освіти і науки разом Британською радою в Україні, представниками закладів вищої освіти, громадськими організаціями затвердили Концепцію розвитку англійської мови в університетах. Документ передбачав організацію мовних курсів та інтенсивів, володіння англійською мовою на рівні не менш ніж B1, стане обов'язковою умовою для вступу B2 для випуску, частину професійних дисциплін пропонують зробити англомовними, запровадити обов'язкове ЗНО з англійської мови після ступеня бакалавра [67].

Нові вимоги до випускника нелінгвістичного ЗВО в умовах глобалізації та інтернаціоналізації професійної діяльності, збільшення попиту на багатомовних фахівців пояснюється потребою в міжкультурному спілкуванні на виробництві та вирішенні комунікативних завдань в ході особистого, ділового і професійного співробітництва з представниками країн партнерів. Працівники, які мають сформовану мультилінгвальну компетенцію, які вміють інтегрувати її в структуру власної професійної діяльності, потрібні у всіх галузях економіки. У зв'язку з цим виховання таких фахівців технічного профілю бачиться як пріоритетний напрям вищої освіти, яке повинно здійснюватися з урахуванням принципів національної мовної політики, міжнародного досвіду та специфіки університету [41, с. 163 – 180].

Документ передбачає, що заохочуватиметься розвиток безкоштовних онлайн курсів для самостійного вивчення студентами англійської мови. Такий шлях має стати доповненням до звичайного вивчення мов в школах та університетах, а також для різних рівнів студентів. Ці курси допоможуть студентам досягти певного рівня іноземної мови.

Для того, щоб покращувати рівень володіння мовою, потрібно постійно практикуватися. Університет – єдине місце, де студент може зануритись в іноземне середовище завдяки саме таким програмам.

Сьогодні все частіше в оголошеннях про прийняття на роботу спостерігається тенденція, коли роботодавці запрошують менеджерів, економістів, інженерів зі знанням однієї або двох іноземних мов. Це є свідченням того, що з'являється попит на фахівців економічних та технічних спеціальностей з належним рівнем знань іноземних мов.

В сучасних умовах конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці досягається знанням іноземної мови, що робить її однією зі складових професійної компетенції майбутніх фахівців.

Саме для того виникла необхідність у вивченні студентами технічних спеціальностей іноземної мови з метою її практичного використання в професійній діяльності.

Адже низький рівень знань іноземної мови, неможливість її використання в професійній сфері не відповідає вимогам сучасному рівню знань фахівцями технічних спеціальностей. Це пояснює актуальність даної проблеми та засвідчує необхідність розв'язання питання вивчення іноземної мови студентами технічних спеціальностей.

Навчання іноземним мовам у технічному навчальному закладі суттєво відрізняється від навчання в мовному ЗВО. Воно відрізняється чіткою практичністю та предметністю. Студенти опановують іноземну мову як засіб для отримання додаткової інформації зі свого фаху. Вони навчаються не тільки

іноземній мові як такій, але й прийомам роботи з іноземною спеціальною літературою, спеціальною лексикою, системою позначень та специфічними для закордонного досвіду поняттями. Це стає можливим тільки завдяки тісному зв'язку навчання іноземній мові і навчанням професійним предметам. Студент не тільки опановує мову і лексику, але й вчиться використовувати її як дійовим засобом отримання необхідної інформації зі спеціальності. [37, с. 23].

Потрібно пояснити студенту, що «навчити» мові не можна. Мові можна тільки навчитись. Опанувати мову – це означає навчитися автоматично використовувати мовні засоби в мовленні, а навички можуть бути сформовані тільки за умови активної навчальної діяльності самого студента. Роль викладача полягає в тому, щоб зробити навчальну роботу студентів цілеспрямованою, полегшити йому шлях засвоєння матеріалу. Обов'язковою є наполеглива праця студента. Зважаючи на обмеженість у навчальному часі, враховуючи психологічні особливості студента, основну кількість тренувальних вправ потрібно перенести на самостійну роботу.

Також існують певні характерні особливості навчання іноземної мови у технічних ЗВО. Головною з них недостатній термін що приділяється вивченню іноземної мови студентами технічних спеціальностей. Це не дає можливість засвоєння не лише професійно-спрямованого матеріалу, а й базового. Навчання іноземній мові відбувається на перших двох курсах та наступних курсах відсутність вивчення цієї дисципліни негативно відбивається на розвитку іншомовної компетентності. Відомо що набуття знань без навичок їх використання, а саме на трьох подальших роках студентства не дають можливості говорити про достатній рівень підготовки майбутніх фахівців [41, с. 163 – 180].

Другою особливістю є доступність навчального матеріалу, який має бути зрозумілим студентам. Слід пам'ятати, що студенти технічного напрямку навчання можуть не мати здібностей до вивчення іноземної мови або мати не достатньо розвинені здібності, оскільки їх першим захопленням були та є технічні

науки, що і пояснює їх вступ до технічного закладу. Це зобов'язує викладача дотримуватись послідовності навчання іноземній мові, починаючи з базових загальних знань і поступово переходячи до спеціалізованого матеріалу, який є вже відомим студентам з фахових дисциплін. Правильно підбирати методи та прийоми здійснення процесу навчання, розвивати здібності до вивчення іноземної мови.

Із закінченням базового навчання іноземній мові розпочинається новий етап навчання – введення у сферу іншомовного спілкування зі спеціальності, що передбачає опанування професійно-спрямованого граматичного і лексичного матеріалу.

Навчальними програмами передбачається самостійна робота студентів, але на жаль, не завжди спостерігається свідоме ставлення до її виконання. Значним недоліком у цьому плані є також недостатність навчальних спеціалізованих підручників за якими можна здійснювати самоконтроль.

Іноземна мова, яка належить до загальноосвітніх предметів, відрізняється від інших дисциплін цілим рядом особливостей. Під час навчання іноземній мові студенти повинні опанувати не тільки певними знаннями в галузі фонетики, лексики та граматики, але також навичками та вміннями в усному мовленні, читанні та письмі, без яких неможливе використання іноземної мови як засобу спілкування.

Знання, вміння й навички з іноземної мови, якими потрібно опанувати протягом навчання у технічних університетах, визначаються рівнями розвитку. Загалом існує три рівні: мінімальний, середній та максимальний. Максимальний рівень може бути опанованим тільки у лінгвістичних університетах. Середній рівень можна опанувати на різноманітних факультативних курсах, які йдуть за основним курсом і призначені для поглибленої підготовки. Отже, метою основного курсу навчання іноземної мови в технічних ЗВО є досягнення мінімального рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

З одного боку це вважається нормально, оскільки за відведений термін навчання (в середньому 2 роки по 2 години на тиждень) та недостатній рівень шкільної підготовки з іноземної мови реально досягти тільки мінімального рівня розвитку, з іншого боку обмеженість цим рівнем суперечить сучасному соціальному замовленню. [67, с. 23] Якщо звернутися до загальноєвропейських стандартів володінню іноземною мовою, то ми дізнаємось, що мінімальний (A2) передбачає:

- Здатність розуміти речення і часто вживані вислови (наприклад, інформація про особу і сім'ю, покупки, роботу).
- Вміння порозумітися у простих рутинних ситуаціях, де йдеться про простий і прямий обмін інформацією про відомі речі.
- Вміння простими засобами описати власне походження, освіту, безпосереднє оточення і речі безпосередньої необхідності [67, с. 23 – 24].

Середній рівень (B1 – B2) за загальноєвропейськими стандартами володіння іноземною мовою передбачає:

- Здатність розуміти основний зміст складних текстів до конкретних та абстрактних тем; розуміння фахових дискусій у власній галузі.
- Вміння порозумітися настільки спонтанно і вільно, щоб вести спонтанну розмову з носіями мови без великих зусиль з обох боків. [67, с. 23 – 24].

Стає очевидним, що набуття мінімального рівня володіння іноземною мовою не відповідає меті навчання іноземної мови, в технічному університеті, оскільки вона передбачає вивчення мови не тільки на побутовому рівні, культурному рівні, а й професійному рівні, формуванні комунікативних навичок у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах. Досягнення середнього рівня, який включає професійну спрямованість іноземної

мови, є до сьогодні неможливим через недостатній, а також різний рівень знань випускників шкіл та нетривалий термін навчального курсу іноземної мови в університеті [37].

Актуальним стає підняття проблеми – навчання іноземній мові студентів технічних університетів, і вимагає пошуку нових підходів щодо її вирішення, якщо ми хочемо рівнятися на Європейські освітні стандарти та випускати висококваліфікованих фахівців з гарним знанням іноземної мови.

Потреба у професійному спілкуванні є визначною в ставленні особистості майбутнього фахівця. Тільки через спілкування здобуваються знання, життєвий досвід та формується особистість. Професійне спілкування допомагає особистості розвиватися. Тому професійне мовлення має бути внутрішньою потребою студента.

У сучасних умовах розвитку, поглиблення міжнародних наукових, технічних контактів практичне володіння іноземною мовою є обов'язковою умовою успішної професійної діяльності фахівця – випускника вищого технічного закладу освіти. Особливого значення набувають усні форми спілкування іноземною мовою, тому важливим завданням, які стоять перед технічними вищими навчальними закладами, є навчання усного професійного орієнтованого мовлення й уміння розуміти професійно-орієнтоване мовлення. Переобтяженість програм загальнонауковими і фаховими дисциплінами позбавляє можливості збільшити, а часом зберегти кількість годин, відведених на іноземну мову.

У процесі навчання студенти технічного ЗВО мають набути такого рівня комунікативної компетентності, який дозволить користуватись іноземною мовою при усному контакті із закордонними фахівцями під час участі у наукових конференціях. У зв'язку з цим виникають ситуації, в яких необхідно зрозуміти іншомовне мовлення фахівця і висловити свої міркування з тієї чи іншої проблеми [41, с. 163 – 180].

Серед потрібних ситуацій можна назвати такі:

- Участь у міжнародних конференціях, симпозіумах, конгресах, на яких необхідно зрозуміти доповідь чи повідомлення іноземною мовою;
- Мовленнєві контакти під час подібних зустрічей;
- Обговорення договорів, угод за фахом;
- Мовленнєві контакти пов'язані зі спільною професійною діяльністю.

Важливим є створити навчальних ситуацій, у яких необхідно зрозуміти професійно спрямоване мовлення; наприклад: сприймання лекцій іноземною мовою і виступ на семінарах, захист дипломної роботи іноземною мовою, підготовка студентів для навчання за фахом за кордоном. Готувати фахівців до участі в подібних ситуаціях необхідно ще в стінах ЗВО на заняттях. Навчання елементів офіційного спілкування неможливо без попереднього етапу навчання, спілкування на побутовому рівні, повсякденне мовлення набагато доступніше студентам на початковому етапі навчання, ніж офіційне мовлення.

У процесі викладання іноземної мови професійного спрямування можна виділити певні важливі підходи. На сучасному етапі навчальний процес вимагає від викладача створювати проблемні ситуації та організовувати активну самостійну діяльність студентів для їх розв'язання. Це стимулює творче навчання студентів.

Розвиток творчої самостійної та пізнавальної діяльності студентів буде успішним, якщо викладач залучатиме їх до активного процесу доведення та обґрунтування їхньої власної точки зору щодо певної проблеми. Такі завдання перетворюються на діалоги, спільне мислення. Головною метою такого підходу є створення проблемних ситуацій; пізнавальна діяльність студентів при цьому включатиме пошук, аналіз та розв'язання різних проблем.

У сучасній теорії проблемного навчання існує тенденція відокремлювати два типи проблемної ситуації: психологічні, пов'язані зі студентами, та педагогічними, що стосується викладачів. Педагогічні проблемні ситуації

створюються викладачами для того, щоб активізувати мислення, зацікавленість студентів та наголосити на важливості проблем, що обговорюються. Психологічні ситуації є абсолютно індивідуальними.

Проблемні ситуації можуть бути створені на всіх етапах навчального процесу: під час пояснення нового матеріалу, повторення раніше вивченого, контролю знань та вмінь.

Такий підхід розвиває творче мислення та стимулює діяльність студентів, як обговорення, слухання інших думок, обґрунтування власної думки, знаходження компромісу з іншими, лаконічне висловлення, знаходження ще одного, а декількох варіантів вирішення проблеми, робота в парах та групах.

Студенти вчаться бути толерантними, уважними та дружніми. Такий підхід розвиває самостійне творче мислення, залучає до дослідницької роботи, формує їхній пізнавальний інтерес, також мотивує співпрацю та взаємодію викладача та студента.

У процесі опанування професійною термінологією необхідно поєднувати різні засоби навчання. Найчастіше використовують підручник та наочні засоби навчання (таблиці, схеми). Переглядаючи наукову та професійну термінологію, яку мають знати студенти, за короткий термін навчання, відведений на опанування професійної лексики, постає питання про інтенсифікацію та оптимізацію навчального процесу [41, с. 163 – 180].

Розширення словника студентів професійною технологією здійснюється під час вивчення всіх дисциплін, але активізація вже досягається за допомогою різних вправ. Успіх цієї роботи залежить від того, щоб терміни сприймалися і засвоювались студентами не ізольовано один від одного, а певними комплексами.

Іноземна мова професійного спрямування є обов'язковим компонентом фахової підготовки спеціаліста. Від рівня його сформованості залежить результат праці.

«Згідно з даними у 69 найбільших закладах професійно-технічної освіти (ПТО) у 67 містах-учасниках. Державна мова має досить високий рівень підтримки, а саме 30 із 69 проаналізованих закладів ПТО пропонують широкий діапазон програм підтримки з державної мови, починаючи від формування базових навичок і до вищого рівня. 24 заклади освіти пропонують обмежену кількість курсів, тоді як 15 не пропонують жодної підтримки. 62 із 69 проаналізованих закладів пропонують іноземні мови. З них 15 викладають більше ніж чотири мови, 22 пропонують три-чотири мови та 25 – одну-дві мови. 41 заклад вищої освіти пропонує велику кількість навчальних програм, починаючи від формування базових навичок і до вищого рівня. Водночас 18 пропонують лише програми з розвитку базових мовних навичок. 26 закладів узгоджують свої вимоги із Загальноєвропейськими Рекомендаціями. 25 закладів пропонують регіональні мови, але лише 13 з них повністю покривають витрати. Країни що пропонують навчальні курси з регіональних мов у всіх трьох опитаних закладах ПТО: Країна Басків, Каталонія, Угорщина, Північна Ірландія, Уельс. Мови іммігрантів пропонуються лише в чотирьох проаналізованих інституціях, по одній в Австрії, Англії, Італії та Уельсі. Як і очікувалося, англійська, французька, німецька та іспанська мови займають провідне місце серед іноземних мов. Водночас у деяких країнах російська пропонується як регіональна мова або ж як іноземна. Арабська також пропонується в низці закладів ПТО. Найбільша пропозиція щодо регіональних мов представлена в країнах та регіонах, де існує більше ніж одна офіційна мова. Первинні дані було також зібрано серед 65 державних університетів країн та регіонів. Як і слід було очікувати, усі цільові європейські університети в містах нашої вибірки пропонують державну мову як основну мову навчання, оскільки в більшості випадків вона є основною мовою студентів і офіційною державною мовою. Проте більшість опитаних закладів використовують й інші мови. Міжнародна мобільність студентів і викладачів, бажання залучити до себе глобальне і різноманітне студентське співтовариство,

безперечно, роблять англійську другою мовою в багатьох європейських університетах, до того ж і велику кількість підручників також написано англійською. Відповідно до рекомендацій європейських установ, дуже багато університетів пропонують мовні курси для студентів-нефілологів. Пропозицій багато, зокрема 31 університет (майже половина) пропонує студентам вибір із більше ніж чотирьох мов. Лише 8 університетів, з поміж вибраних нами, не пропонують студентам-нефілологам можливість вивчати інші мови. Фактичний розподіл зазначених мовних курсів виходив за межі нашого дослідження. Майже всі університети докладають особливих зусиль, щоб залучити як більше іноземних студентів. Половина з них також повідомляє про намагання залучити студентів з поміж іммігрантів. Європейські університети фінансово підтримують студентську мобільність. Проте лише 10 серед опитаних університетів зробили програми мобільності обов'язковими для студентів-філологів» [4].

Відповідно до програми «Рідна мова +2», прийнятої на саміті в Барселоні, Єврокомісія прийняла ряд ініціатив по удосконаленню навчання іноземним мовам ЗВО. Так, програма міжнародних стажувань Alfa Fellowship надає можливість молодим перспективним фахівцям з США, Великобританії та Німеччині проходити практику в країнах СНД. Програма «Erasmus +» - нова програма Європейського союзу, спрямована на підтримку співпраці в галузі освіти, професійного навчання, молоді та спорту на період з 2014 по 2020 роки. Діяли програми як: The LifeLong learning Programme, The Youth in Action programme, The Erasmus Mundus Programme, Alfa, Edulink, Tempus та ін. В рамках співпраці у сфері вищої освіти в Erasmus + виділено такі основні напрямки:

- Key Action 1: Learning Mobility of Individuals – нові можливості мобільності для студентів і викладачів;

- Key Action 2: Cooperation for innovation and good practice – співробітництво для розвитку потенціалу університетів і обміну кращими практиками;

- Jean Monnet Activities – широкі можливості розвитку європейських досліджень в рамках підпрограми Jean Monnet.

Програма «Erasmus +» покликана стати ефективним інструментом сприяння розвитку людського і соціального капіталу в Європі та за її межами. Порівнюючи з попередніми програмами ЄС у сфері освіти, географія «Erasmus +» значно розширилася. «Erasmus +» охоплює так звані «країни програми», куди входять: країни-члени Європейського союзу, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, колишня Югославська Республіка Македонія, Туреччина та ін.

Сприяння мовному навчанню і мовному різноманіттю є однією з конкретних цілей програми «Erasmus +». У Керівництві по програмі йдеться, що «можливості, створені для надання мовної підтримки, спрямованої на підвищення ефективності та мобільності, поліпшення функціонування навчання і, отже, сприяння конкретній цілі професійного навчання» [28, с. 228].

Учасникам мобільності пропонується мовна підтримка «Erasmus +» онлайн, щоб вивчити мову приймаючої країни. «Erasmus +» також сприяє співробітництву у галузі інновацій та обміну передовим досвідом за допомогою стратегічних партнерських відносин в галузі викладання і вивчення мов [63, с. 10].

Таким чином, новий статус іноземної мови в умовах процесів, що відбуваються в освіті зумовлює підвищення вимог до іншомовної підготовки студентів, зміст якої має показувати яскраво виражену комунікативну і професійну спрямованість, мати автентичний характер, стимулювати суб'єктну позицію учнів, сприяти інтернаціоналізації знань і формування транскультурних навичок, сприяти розвитку потреб в безперервній самоосвіті та самооцінці.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Рада Європи вже протягом тривалого часу здійснює мовну політику, спрямовану на розвиток плюрлінгвізму на європейському континенті. Так, наприклад, вона ініціює і спонсорує різні проекти в області іншомовної

підготовки студентів, допомагаючи країнам – учасницям у розробці та реформуванні своїх національних освітніх програм в області навчання іноземним мовам, обміну досвідом та технологіями викладання, розробці сучасних методик здійснення іншомовної підготовки студентів.

Особливість європейської мовної політики полягає у визнанні того, що знання іноземних мов не повинно бути перевагою освіченої еліти, де «мовна освіта протягом усього життя» виступає головним механізмом досягнення плюралізму в іншомовній підготовці.

Викладене вище дозволяє нам зробити наступні висновки:

1. Розвиток багатомовної освіти в Європі обумовлено історичними та соціокультурними передумовами. При цьому основна динаміка розвитку теоретичних основ багатомовної освіти мала місце в другій половині ХХ ст. Особливо плідними стали 1990-ті роки та перша декада ХХІ століття, коли теоретичні дослідження отримали практичне застосування в школах Німеччини, Іспанії, Франції та Швеції.

2. Процес розвитку теоретичних основ багатомовної освіти спирався на традиції вивчення іноземних мов, але при цьому багато відомих раніше істини піддавались сумнівам і ревізії на основі досліджень.

3. На основі досліджень вчених багатьох галузей знань сталася еволюція ставлення до багатомовності особистості в напрямку від розгляду недоліків і безкомпромісних констатації дефіцитних станів у багатомовних, до вивчення переваг і рекомендацій для найбільш ефективного формування багатомовності.

Розвиток теоретичних основ багатомовної освіти та отримані результати досліджень мали істотний вплив на всю галузь мовної освіти в країнах Європи, а саме:

1) Знята міжмовна ізоляція, яка довгий час була характерною рисою процесу вивчення мов. На зміну прийшло порівняльно-контрастивне вивчення

декількох мов з опорою на знання, отримані в рідній мові, що передбачає можливість перенесення знань і умінь з однієї мови в іншу.

2) Змінилася мета вивчення нерідної мови, тобто досягнення рівня носія мови вже не є метою, оскільки досить досягнення часткової компетенції в залежності від потреб.

3) Соціально-культурне значення мови що вивчається є важливим фактором успішного навчання.

РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ БАГАТОМОВНОСТІ В ОСВІТІ УКРАЇНИ

2.1. Європейські орієнтири в українському просторі вищої освіти

Особливість національної структури населення України – її багатомовний склад, згідно з Всеукраїнськими даними перепису населення, представники більш ніж 130 населеності та етнічних груп живуть на території країни.

Частка українців в національній структурі населення є найбільшою, вона становить 77,8 % всього населення. Росіяни – є другою чисельною нацією 17,3 %, інші етнічні меншини: кримські татари – до 1 %, білоруси – 0,6%, молдавани – 0,5%, болгари, угорці, румуни, поляки, вірмени та інші складають ще біля 3% [31, с. 1-9].

Це впливає на мовну ситуацію в Україні, яка є складною. Де-юре вважається, що українська мова є мовою, що переважає по всій території України ситуація де-факто є цілком відмінною. Більш того, в східній частині України саме російська мова є панівною [31, с. 1 – 9].

Не існує жодної іншої країни Європи, де мова етнічної меншості має таке ж поширення, як і державна мова. До того ж, на деяких територіях державна мова – це мова меншості. Говорячи про двомовність, в Україні є урбаністичні спільноти, де багатомовність є реальним фактом. Лінгвістична ситуація в Україні полягає у невідповідності між лінгвістичними та етнічними групами, оскільки велика частина етнічних українців, а також представників інших меншин є російськомовними [31, с. 1 – 9].

Тому мовна політика має бути націлена на поширення української мови серед білінгвів, уникаючи небезпеки для російської мови, а також гарантувати російській мові можливість зайняти функціональну нішу у всеукраїнській культурі.

Всі ці положення закріплені в Конституції України :

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова [27].

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [18].

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Водночас в Статті 53 Конституції України що закріплює право на освіту говориться: «Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства» [27].

Наше століття стало періодом технологічного прориву та реформ у всіх сферах життєдіяльності. Зміни відбулися і у сфері освіти, протягом вже 20 років вища освіта змінюється ці зміни на краще. Протягом цих років, в більшості країн Європи та країн колишнього СРСР почався Болонський процес. Початок Болонського процесу почався у 1999 році, коли була підписана Болонська декларація між 29 країнами.

Головна ціль Болонського процесу – це створити єдину освітню європейську систему. Згідно з правилами якої всі заклади вищої освіти мають запровадити ступені бакалавра і магістра [94, с. 2].

Одне із завдань реформи – створити систему яка уніфікує дипломи та визнає їх у всіх країнах так званої «Зони європейської вищої освіти». Державам потрібно було затвердити єдину рейтингову систему оцінювання студентів (ECTS) [94, с 2].

Загалом, Болонський процес усуває перешкоди для студентів і викладачів в межах Європи, налагоджує співпрацю між країнами та створює загальний освітній простір.

Принципи Болонського процесу почали впроваджувати в Україні у 2005 році з моменту підписання відповідного документу. Нині в Україні вже існують основи болонської системи. Наприклад, введено незалежне тестування для школярів, спрощено систему рівнів випускників, запроваджено єдину систему оцінювання, а також створено Національну групу промоутерів, яка регулює Болонський процес в Україні.

Україна активно інтегрує в європейському освітньому просторі. В майбутньому у болонської освітньої системи є великі перспективи стати кращою, але для цього необхідно вирішити ряд проблем.

В системі ECTS – в основі існує порядок переведення та накопичення кредитів, який відображається в обліку загального обсягу годин, які були присвячені вивченню дисциплін протягом навчального року, також це надає при необхідності студенту можливість переведення з одного закладу вищої освіти до іншого без втрат цих кредитів. Ступінь бакалавра присвоюється за підсумком накопичення 180 – 240 кредитів. Для подальшого отримання диплому магістра необхідно здобути ще від 60 до 120 кредитів [17, с. 9; 17, с. 28].

Саме кредит – є кількісною одиницею що вимірює пройдений матеріал. Якісний вимір що знайшов свій вираз в балах, так літери А, В, С, D, E – позитивно оцінюють знання для отримання кредитних балів, ЕХ, F – незадовільно. За шкалою ECTS позитивні складені іспити або заліки поділяються на п'ять груп. Позначка «А» - це 10% кращих студентів, «В» - 25% наступних за рівнем знань,

«С» - 30%, на групи «D» - 25% ТА «E» 10% відповідно. Цю систему ідеальною назвати неможливо, але на Європейському просторі освіти вона себе оправдовує. Хоча система сьогодні не стоїть на місці та кожного дня прогресує та це питання знаходиться під контролем учасників Болонського процесу. Існують певні нарікання на цю рейтингову систему, яка встановлена як єдиний стандарт не лише зі сторони студентів, а й представників освітньої сфери. Оскільки на самостійне вивчення матеріалу дається до 60 % навчальної програми. Кожна дисципліна вміщує в собі: лекції, семінари, практичні заняття, при тому на курсі біля десятка дисциплін. Та щоб отримати відмінну оцінку з дисципліни студент має опанувати до 90% матеріалу, який був визначений під час курсу. Отже, засвоєння матеріалу на належному рівні стає нелегкою справою.

Також на оцінку впливає кількість студентів в групі та конкуренція за можливість здобуття позитивної оцінки. Семестри поділені на модулі, тривалістю 1,5 місяці під час яких набираються бали. Але якщо модуль закрито, то дібрати бали немає можливості, студент знаючи предмет, через брак часу або інші причини, не здавши вчасно дисципліну позбавлений права на відмінну оцінку. Право внесення правок в Болонській системі фіксування оцінок відсутнє.

В Україні існує певне застереження щодо сприйняття диплому бакалавра, як фахівця з вищою освітою. І це певний мінус Болонської системи – хоча і тимчасовий. Він пов'язаний з тим що роботодавці звикли до системи що була в СРСР і не вважають бакалавра – фахівцем з вищою освітою.

Запровадження системи отримання бакалавра та магістра в Україні багатьом незрозуміле, тому абітурієнти задаються питанням, чим відрізняються ці два рівні та в чому суть Болонської системи освіти.

Більше того, в Україні студенти не мають змоги для переїзду на навчання за кордон, в Україні інформаційна робота щодо навчання студентів за кордоном не проводиться на належному рівні. Поширюється така тенденція, що студенти, які виїжджають з України, самостійно проходять всі етапи вступу в закордонний

ЗВО. Студентам важко працевлаштуватись на нормальну посаду за кордоном, тому деякі повертаються на Батьківщину, де так само з працевлаштуванням не все гаразд.

19 травня 2005 року на конференції в місті Берген (Норвегія) Україна офіційно приєдналась до «Болонського процесу», і це дало змогу вищій освіті України змінюватись за європейськими стандартами та характеристиками, які дозволять Україні стати визначною частиною європейського освітнього та наукового простору.

Болонський процес допомагає системам країн-учасниць цього процесу змінитись для сприяння легшої еміграції студентів, подальшого навчання чи працевлаштування у «Зоні європейської вищої освіти».

Зазначимо що Болонський процес не створює повністю ідентичних систем освіти в країнах Європи, він лише зміцнює взаємозв'язки та покращує взаєморозуміння між різними освітніми системами.

Болонська система передбачає три типи навчальних предметів: обов'язкові для спеціальності (вивчають всі студенти), варіативні (необхідно вибрати якийсь із цих предметів) і курси на вибір (предмети інших факультетів або спеціальностей, які студент може вивчити). Кількість обов'язкових предметів збільшується тільки під кінець навчання. А ліберальність предметів на вибір додатково, досягають тим, що переважно їх не прив'язано до конкретного курсу й студент може вибрати не тільки що вивчається, а й коли. Єдина умова – отримати 240 кредитів за чотири роки. І якщо 120 із них, наприклад, призначає університет, то ще 120 студент заповнює предметами на власний вибір.

В Україні впровадження цієї системи відбувається по-різному. Національний університет «Києво-Могилянська академія» є передовим навчальним закладом в провадженні цієї системи. Та у більшості вищих освітніх закладах система взагалі не знаходить своїх прихильників та не працює.

Консервативність у навчальному процесі, залишки радянської спадщини – це основні завади які не дають права вибору, народженню новітніх варіантів навчання. Запровадження декількох курсів на вибір – це кропітке та складне завдання для вишу, адже для цього потрібен вдалий менеджмент, час та зусилля для втілення змін. Також університети не бажають перевантажуватись та знаходять причини в нестачі викладачів, приміщень, коштів тощо. Можливість визначити спеціалізацію протягом навчання – це найпоширеніша форма здобуття майбутньої професії. Наприклад, в Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка майбутні журналісти вступають в спеціалізовані групи: міжнародну, правову, політичну, соціальну. Та об'єднати ці напрямки у своїй програмі навчання не завжди можливо, бо вони прив'язані до відповідних курсів та не дають можливості вивчити їх в інший час. Тож система, в основі якої лежить право вибору та вільного розвитку, запровадилась в Україні як система спеціалізованої вузькопрофільної підготовки без права вибору.

Найбільшою новацією Болонської системи став її поділ на бакалаврат і магістратуру. Бакалаврат – це загальна вища освіта що здобувається на протязі від трьох років та надає можливість вільного вибору дисциплін. Магістратура вже спеціалізована освіта, яка формує чітку спеціалізацію певного профілю. Обидві вони вважаються повноцінно вищими освітами, але виконують різні функції. Якщо завданням бакалаврату сформувати освічену людину в усіх напрямках, які вона собі визначила при подальшій зміні професійного напрямку до відповідності сучасним змінам. Магістратура нагадує виховання спеціаліста в умовах навчального процесу колишнього СРСР, коли по завершенню навчання студент має чітко визначений професійний профіль. Таких випускників більше цінують, і вони краще заробляють, але вони менш комунікабельні та широко профільні.

Проте що систему також не оминули конфузи. Бакалаврат дає профільні, спеціалізовані знання, адже у своїй більшості студенти не можуть вибрати

предмети для навчання. Вони навчаються за шаблоном який був впроваджений на декілька років та не цілком відповідає сучасним вимогам.

Та вимоги постають досить великі. За сучасним науково-технічним прогресом встигнути майже не можливо. Передові технології Заходу (США, Канада, країни Європи) та Сходу (Японія, Малайзія, Корея) конкурують між собою та здійснюють розвиток з космічною швидкістю. Адже у світовій павутині (мережа інтернет) «тримати руку на пульсі» можливо лише знаючи мови міжнародного спілкування. При тому комп'ютерні технології відкрили багато нового в інформаційній сфері. Застарілі підручники та словники відійшли в минуле. З'явилися електронні книжки, перекладачі, онлайн програми з навчання, можливість дистанційної освіти, вибір індивідуальних програм та курсів. Також є можливість для спілкування з носіями іншої мови за допомогою Viber, WhatsApp, Telegram та інших. При цьому поява сучасних пристроїв стало вдалим засобом самоконтролю при відтворенні пройденого матеріалу та нагадування з попередніх дисциплін.

Ціль, бажання, час стали основними критеріями успіху за допомогою яких студент опановує вибраною професією. Інформації настільки багато, що викладацькому колективу потрібно докладати зусилля для вибору та створення програм навчання сучасних студентів.

Вимога часу – професіоналізм. В якій сфері знань не працювали б майбутні випускники ЗВО, знання іноземної мови стає більш необхідним. Університети які готують майбутніх юристів міжнародників переводять свої навчальні програми на викладання іноземними мовами. При тому міжнародне законодавство та законодавство світових організацій що імплементується в Українське правове поле надається до самостійного вивчення в оригіналі.

Військові заклади освіти взяли на своє озброєння стандарти НАТО. В них велику увагу приділяють вивченню західних взірців військової техніки та практичним заняттям з використання взірців озброєння країн учасниць

Організації Північноатлантичного договору. Так слухачі старших курсів проходять стажування за кордоном що без знання іноземної мови стає неможливим. На спільних військових навчаннях західні інструктори діляться досвідом та практиками на свої мові.

В Національному авіаційному університеті існують навчальні групи викладання технічних дисциплін в яких проходить виключно англійською мовою. Як відомо усі технологічні карти процесів, інструкції або спілкування з екіпажами іноземних повітряних суден вимагає досконалого володіння іноземною мовою. Помилка при навчанні може привести до непоправної помилки в роботі, а це життя і здоров'я людей.

Світ прогресує та ми маємо прогресувати із ним. Отже, готовність до цього приходить перш за все через навчання в освітніх закладах і лише потім застосуванням отриманих знань на практиці.

2.2. Багатомовність у закладах вищої освіти України

Закон України «Про вищу освіту» визначає необхідність побудов систем забезпечення якості вищої освіти в Україні керуючись Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. В умовах сучасної України перед освітою стоїть ще й таке завдання, як створення передумов і вироблення інструментів для того, щоб вирівняти у правах і можливостях осіб, для яких українська мова є рідною, й тих, для кого вона рідною не є, але є державною з усіма наслідками, які з цього випливають або, принаймні, мали б впливати.

Фактором що вплинуло на цю тенденцію стало історичне минуле країни. Україна понад 70 років входила до складу СРСР не тільки в територіальному відношенні, але й у соціальному, культурному та мовному. Це зіграло вирішальну роль на формуванні двомовності в освіті, науці та промисловості. Так друга мова при навчанні в школі – російська, вона ж стала першою в вищих освітніх закладах того часу. Підручники переважно російською мовою, викладацький склад

особливо в технічних ЗВО який особисто навчався цією мовою так і викладав дисципліни нею. Наукові праці, дослідження, новації щоб мати майбутнє так само були створенні на російській. Технічна документація на будь-який виріб або процес була «мовою народів СРСР». Тільки зі здобуттям незалежності поступово українізація почала перемагати в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства. Наука, культура, політична, економічна та соціальна сфери повернулись обличчям до української мови як державної. Нещодавно основні засади цієї мовної політики були закріпленні в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

При цьому була створена Національна комісія зі стандартів державної мови яка здійснює опрацювання та утвердження стандартів української мови як державної. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями та культурою, та держави. (ЗУ «Про освіту») Саме в цих перших рядках закону держава закріпила своє ставлення до освіти.

Щодо мови викладання зокрема йдеться у статті 7 Закону: Мова освіти: [18]

1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової перед вищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти [18].

Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини

поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою [18].

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою [18].

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства [18].

Що ж до Міжнародного співробітництва у системі освіти то йому присвячений розділ XI в якому прописані права на укладання договорів про співробітництво із закладами освіти іноземних країн, встановленням еквівалентності атестатів і дипломів, можливість брати участь у реалізації міжнародних проектів і програм. Також приділена увага незалежному оцінюванню якості освіти, реалізації прав учасників освітнього процесу на міжнародну академічну мобільність та інші. Прописана норма що «Держава сприяє участі у програмах двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників» (п.2 Стаття 84 ЗУ « Про освіту»).

Розв'язання цього завдання не передбачає ані коригування рідної мови, спрямоване на її зміну – це було б протиприродно, – ані будь-які інші примусово-каральні заходи. Йдеться лише про наповнення реальним змістом державного статусу української мови, розширення її соціальних функцій, перетворення не лише на формальну, а й на дійсну функціональну домінуючу соціально-

комунікативної системи України, зрештою, про залучення до мовного середовища, заснованого державною мовою, усіх мовних спільнот.

У контексті Болонського процесу та перспективи включення України до європейського освітнього простору постає завдання поряд з ґрунтовним вивченням української мови як рідної (або як другої для носіїв українсько-російської двомовності), із забезпеченням її повноцінного функціонування як державної – здійснення в рамках системи ВНЗ низки заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння студентською молоддю іноземними мовами в обсязі, достатньому для здобуття освіти за кордоном.

Здатність розвиватися має лише та мова, яка вживається не лише у побутовому спілкуванні її носіїв, а й в інших формах людської діяльності: виробничій, науковій, діловій, суспільно-політичній, а також – в освіті. Поза освітньою сферою в сучасному світі розвиток мови втрачає як повноцінність, так і помітну долю функціональності.

Дослідження показує що розвиток економіки країни дуже залежить від громадян та їхнього знання іноземної мови. Сьогодні організації різних сфер мають економічні та наукові зв'язки з різними країнами, і тому постає необхідність мати кадри зі знанням іноземної мови. І сьогодні дивлячись на Україну, серед 32 англомовних країн Європи, ми за рівнем знання англійської мови перебуваємо на 28, а це свідчить про те, що ми дуже втрачаємо свій потенціал через, те що наші фахівці не знають англійської мови.

Володіння абітурієнтами різними рівнями іноземної мови, стає проблемою університетів. Різниця володіння іноземною шкодить і слабшим, які відстають у навчанні та сильнішим студентам університетів, які не отримують відповідних знань. Щоб розв'язати цю проблему потрібно щоб усі студенти поступали з рівнем B1. Якщо студент має нижчий рівень ніж B1, це не позбавляє його права вступати до закладу вищої освіти у звичайному режимі, але такі абітурієнти повинні пройти мовний інтенсив для досягнення рівня B1.

У сфері освіти має відбуватися й, як свідчить практика, відбувається остаточне формування й закріплення мовної компетенції особистості. Формулою одного з поширених варіантів цієї компетенції у сучасних українських умовах є ієрархічно впорядкований набір з трьох компонентів: рідна мова – основна робоча мова – мова повсякденного побутового спілкування, – в якій можливі різноманітні комбінації за участі різних мов.

Мова освіти (у нашому випадку це – українська) покликана, з одного боку, гармонізувати індивідуальні дво- і багатомовні комбінації «зсередини», тобто на рівні мовної свідомості особистості, з іншого, забезпечувати реальний пріоритет української мови як державної в усіх тих сферах, в яких це необхідно з огляду на національні інтереси.

Мовна компетенція має здатність змінюватися у ході подальшої діяльності особистості, проте її зовнішні засади та визначальні принципи виявляють підвищений ступінь інерційності, залишаючись, як правило, незмінними протягом усього періоду її – особистості – фізичного існування. Винятки у цьому випадку, безумовно, можливі, але у порівнянні з випадками, які підтверджують це правило, вони є нечисленними.

Викладене вище дає підстави говорити про подвійну природу й подвійну функцію мови в системі освіти, а відтак, і про подвійний характер таких явищ, як дво- і багатомовність. На одному рівні, в одній системі координат, мова виконує роль наріжного каменю національної ідентичності й національної свідомості. На іншому, в іншій системі, – стає інструментом забезпечення комунікації, позбавленої національної ознаки. Ці дві іпостасі одного й того ж явища взаємопов'язані одна з одною, а в якомусь розумінні й взаємозалежні одна від одної. Після етапу збереження української мови національна освітня система України, сягнувши нового етапу свого розвитку і здійснивши перехід від одного до іншого алгоритму існування – до нового типу, – буде готова до запровадження

як другої, крім української, мови освіти однієї зі «світових» або «міжнародних» мов, скажімо, російської як регіональної або англійської як глобальної.

В Державі на постійній основі діє Акредитаційна комісія України (АКУ), яка забезпечує додержання вимог до атестації та акредитації вищих, професійно-технічних навчальних закладів і закладів післядипломної освіти, підприємств, установ та організацій. Під час засідання Акредитаційної комісії України презентовано українське видання Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area).

Організація роботи АКУ забезпечується Державною освітньою установою «Навчально-методичний центр з питань якості освіти» шляхом надання послуг організаційного характеру, пов'язаних з проведенням акредитацій та атестацій.

Міністерство освіти і науки України та Національний «Еразмус +» офіс в Україні видали довідник користувача «Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система». Який надає практичну допомогу щодо реалізації Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи і є її офіційним керівництвом. Основною метою системи є «закликати вищі навчальні заклади до подальшого поєднання навчальних кредитів як з результатами навчання так і з навчальним навантаженням студентів, включити в процедуру оцінювання досягнення результатів навчання». Довідник ухвалили Міністри вищої освіти країн Європейського простору вищої освіти у 2015 році на Єреванській конференції Міністрів [17].

В Україні на базі закладів середньої освіти діє проект «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті».

За підтримки Міністерства освіти і науки України та підтримки Офісу Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин в Києві відбувся навчальний тренінг «Викладання та навчання у програмах з багатомовної освіти».

В Україні існує декілька вищих навчальних закладів які пропонують навчання та викладання декількох мов. Найважливіший та найпрестижніший університет, де можна вивчати мови це Київський національний лінгвістичний університет. Київський національний лінгвістичний університет (КНЛУ) – вищий навчальний заклад України. Засновано 30 березня 1948 року як Київський державний педагогічний інститут іноземних мов.

В ньому здійснюють підготовку фахівців за державним замовленням та на комерційно-договірній основі різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Які надалі здійснюють свою професійну діяльність в закладах освіти, культури, державних інституціях на підприємствах різних форм діяльності як в нашій країні так і за кордоном.

Також існують програми з підвищення кваліфікацій викладацького складу для ЗВО України. В Університеті функціонує Центр інтенсивних методів навчання, розробки наукових методик, які надалі використовуються в закладах освіти по всій Україні.

Університет проводить підготовку викладачів – педагогів, перекладачів, експертів з іноземних мов, розробляє новітні наукові праці, видає крім методичної, довідкової літератури також і наукові розробки у своєму видавничому центрі.

Для впровадження сучасних методів навчання здійснює співпрацю з навчальними закладами Європи та США. При цьому вивчаючи їх досвід здійснює інтеграцію у Європейську систему освіти. В науковій і методичній роботі з метою співробітництва встановив зв'язки з освітніми закладами інших країн з якими організовує та проводить різні міжнародні проекти. Періодично студенти та викладачі університету беруть участь в міжнародних обмінах на базі лінгвістичних центрів країн СНД, Європейського співтовариства, Азіатського континенту та США.

Університет є засновником Української філії Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної, підтримує плідні контакти з освітньо-культурними представництвами закордонних країн в Україні (Американський Дім, Британська Рада, Інститут Гете, Французький культурний центр, Японський культурний центр). Також одним з досягнень університету відмічається перша в Україні кафедра ЮНЕСКО, яка працює з 1993 року.

Київський національний лінгвістичний університет проводить підготовку викладачів іноземних мов, перекладачів та експертів з англійської мови та літератури для всієї Європи. У КНЛУ навчається більше ніж 7 тис студентів. КНЛУ має 5 факультетів: факультет германської філології, романської філології, факультет перекладознавства, факультет сходознавства, факультет економіки та права, факультет сходознавства та підготовче відділення для іноземців. Уперше університет викладає 6 східних мов: китайську, японську, корейську, турецьку, арабську та перську. Вперше в Україні на факультеті економіки та права розпочалася підготовка економістів-менеджерів та юристів зі знанням двох іноземних мов.

КНЛУ бере участь в програмі міжнародної академічної мобільності Erasmus +. У 2016 році КНЛУ співпрацював за проектом Erasmus+ з 6 закордонними університетами : Гранада (Королівство Іспанія); Кадіса (Королівство Іспанія); Піккардійським університетом імені Жюль Верна (Французька Республіка); Кан Нормандія (Французька Республіка); Астон (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії);

У 2015 році між КНЛУ та Університетом Кан з Франції була підписана рамкова угода, що відкриває перспективи реалізації програм академічної мобільності для викладачів та студентів факультету романської філології. Також з метою подальшого розвитку взаємної співпраці відбулася робоча зустріч між керівництвом КНЛУ та представником Посольства Франції.

03 жовтня 2016 р. відбулася зустріч керівництва КНЛУ з представниками Посольства Французької Республіки в Україні з метою обговорення перспектив розвитку співпраці у галузі викладання французької мови.

В зустрічі приймали участь: Фабріс Пето – аташе з питань співробітництва в галузі французької мови; Сільвен Ріголе – аташе з питань університетського і наукового співробітництва, директор французько-українського центру університетського і наукового співробітництва; проф. Сєрякова І. І. – проректор з навчально-виховної роботи та міжнародних зв'язків; викладач французької мови Мод Капман, яка викладала практичні, теоретичні та соціокультурні аспекти французької мови в КНЛУ, доц. Рубан В. О. – завідувач кафедри романських мов факультету романської філології та представники відділу міжнародних зв'язків. Пані Мод Капман викладала французьку мову студентам відділення французької мови факультету романської філології Університету протягом всього 2016–2017 навчального року.

Ще одним прикладом закладу вищої освіти, який забезпечує студентів у навчанні іноземних мов та в інтеграції в європейський простір – є Київський університет імені Бориса Грінченка. Студенти цього університету мають можливість брати участь в міжнародних освітніх проектах та обмінах, що мобілізує їх жагу до знань.. Для університету важливо впроваджувати високі освітні стандарти, покращувати рівень кваліфікації викладачів і студентів шляхом отримання науково-педагогічних контактів з університетами інших країн. Цілями університету є впровадження міжнародного досвіду та міжнародних проектів у процес викладання дисциплін; забезпечити міжнародну мобільність студентів та викладачів; дослідити міжнародний досвід інтернаціоналізації освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

Університет уклав договори про співпрацю з університетами Литви, Іспанії, Німеччини, Польщі, Португалії та іншими.

В університеті в Інституті Філології навчання проводиться за такими освітніми програмами як мови та літератури: англійська, німецька, іспанська, італійська, французька. Крім цих мов, студент може вивчати й східні мови як японська та китайська.

Київський університет імені Бориса Грінченка запрошує видатних діячів культури, послів, професорів з-за кордону для проведення різних курсів лекцій з дисциплін, які вивчають студенти. Наприклад, цього року для студентів за спеціальністю «Філологія (мова і література італійська)» організовано курс лекцій професора Університету Генуї Лаури Сальмон (Італія). Цикл лекцій присвячений теорії та практиці італійсько-українського перекладу та актуальним проблемам у практиці художнього італійськомовного перекладу. Протягом лекцій та майстер-класів студенти познайомились з технікою перекладу та методикою викладання іноземної мови.

До дня Міжнародного тижня франкофонії, 21 березня 2017 року, перший секретар Посольства Бельгії в Україні Жан де Ланой відвідав університет, щоб поділитися зі студентами Інституту філології та факультету права та міжнародних відносин думками про проект "Бельгія – Україна: діалог культур».

Студенти та викладачі змогли розмовляти французькою мовою, дізнатися про бельгійців, їхні звички та спосіб життя, офіційні мови Бельгії, студенти обговорили проблеми молодих бельгійців у контексті вищої освіти та зайнятості та перспективи співпраці з Бельгією. Заступник ректора зауважила важливість наукової співпраці та академічного обміну студентами між Бельгією та Україною.

Кілька років тому в університеті відбулася зустріч між студентами Гуманітарного інституту та Барбарою Кельхар, професором Вестмінстерського університету за участі Британської Ради. Протягом зустрічі професор представила освітню систему Великобританії, розповіла про магістерські програми та програми гуманітарних напрямків. Студентів зацікавили гранти для

короткочасного навчання. Також професор презентувала програми для навчання у літніх школах.

Для факультету інформаційних технологій та управління було організовано зустріч з професором Університету Фоджа (Італія). Професор провів курс лекцій зі сфери бізнесу та інформаційних технологій. За круглим столом було представлено напрями наукової діяльності кафедр управління, фінансів та економіки; обговорено наукові дослідження, подальший розвиток співпраці між університетами та особливості підготовки фахівців у сфері менеджменту.

Багатомовність в освітніх закладах України також можна розглядати не лише на території нашої держави, а й з точки зору навчання українською мовою в більш ніж тридцяти країнах світу. І це не тільки відомі всім Канада, США, Австралія вже зараз до цього переліку долучились більшість країн Європи. До цього процесу залучені навчальні заклади всіх рівнів у яких викладається українська мова та культурні товариства і діаспора. Деякі освітні заклади співпрацюють із Міжнародною українською школою. Співпраця Міжнародної української школи з українськими школами за кордоном, українськими громадами здійснюється через посольства і консульства України, інформаційно-культурні центри на території інших країн, а також дистанційно.

У жовтні 2015 року за розпорядженням Кабінету Міністрів України, було розпочато приймання до Міжнародної української школи дітей громадян України, які проживають та тимчасово окупованих територіях.

Сьогодні питання освіти молодого покоління стало пріоритетом не лише для самої України, а й набули особливого значення для розвитку взаємин з українською молоддю що живе за кордоном. Настав час, коли змінюється стратегія розвитку нашої держави, її стосунки з іншими країнами, та настають зміни у взаємовідносинах зі світовим українством.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Багатомовність в Україні була закладена історично з часів коли на території нашої країни існували такі державотворення як Річ Посполита, Австро-Угорська та Російська Імперії, Кримсько-татарське Ханство. Після цього періоду, що тривав понад 300 років настала епоха Радянського Союзу з його комуністичною ідеологією та заборонаю всього самобутнього, індивідуального та національного що не вписувалось в рамки побудови комуністичного майбутнього. Саме з тих часів українська мова не була на відповідному рівні як мова якою спілкуються на теренах України.

Українською спілкувалось переважно сільське населення та прості люди та невеличкий прошарок української інтелігенції. Українська мова завдавалась утискам не лише на державному, культурному, а й на освітньому рівнях. Тому дивлячись на це констатуємо факт що багатомовність в Україні зародилась давно, при цьому як у суспільстві так і в освіті. Мовами викладання в освітніх закладах особливо вищих були німецька, угорська, польська, російська. Та лише зараз українська здобула свою першість.

З викладеного вище є можливість зробити наступні висновки:

1. Історична справедливість знайшла своє відображення доповненням у 2019 році в абзаці п'ять преамбули Конституції України «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». Що закріплює Європейський вектор розвитку нашої країни.

2. Європейські цінності перемагають в суспільстві, що вимагає від держави відповідних законотворчих ініціатив, формуванні правового поля у всіх галузях життєдіяльності відповідно до Європейських стандартів. Зокрема, впровадження Болонської системи в освіті.

3. Впровадження новітніх програм з вивчення іноземної мови не лише в державних закладах вищої освіти, а й в комерційних та приватних навчальних інституціях, коледжах, школах та закладах дошкільної освіти.

4. Прийняття участі в міжнародних програмах як студентства так і викладацького корпусу не лише з метою розповсюдження навчання іноземної мови в Україні, але і заохочення іноземців до опанування українською мовою як другої.

ВИСНОВКИ

Тенденція розвитку багатомовності охоплює всі сфери життя. На шляху до інтеграції в ЄС Україні, яка задекларувала Європейські цінності, потрібно пройти довгий шлях не тільки у провадженні Болонської системи, а й в адаптації власних освітніх програм до викликів сьогодення.

Під час дослідження було зроблено аналіз розвитку багатомовності в різних країнах ЄС. Він показав що тенденція розвитку багатомовності охоплює всі сфери життя людини. Багатомовна Європа є неоднорідною, кожна країна має специфічні особливості. У деяких країнах одна державна мова та мовні меншини зберігають право на розвиток своєї рідної мови як офіційної, подекуди це призводить до політичних наслідків (приклад, Каталонія в Іспанії). Інші навпаки користуються двома – чотирма мовами як державними, які мирно співіснують (Фінляндія, Швейцарія).

До того ж на багатомовність в Європі великий вплив останнім часом здійснює іміграційний процес. Багато вихідців з країн Азії та Африки знайшли свій притулок в країнах Європи, і це зумовило здійснення їх інтеграції в адаптаційний навчальний процес. Для них діють мовні курси, впроваджуються новітні освітні програми для соціалізації цієї категорії населення. Концепція багатомовності стала основним завданням мовної політики Європейського Союзу. В тому інтеграційному процесі перебуває і наша країна.

Так, під впливом мовної політики Євросоюзу були виявлені такі тенденції розвитку іншомовної освіти у закладах вищої освіти України:

- активне впровадження Болонської системи освіти у навчальний процес в Україні;
- дослідження тенденції викладання мовної освіти на прикладах декількох закладів вищої освіти м. Києва;
- виявлено недостатній рівень підготовки висококваліфікованих кадрів технічного профілю зі знаннями двох і більше іноземних мов.

При тому варто сформулювати такі рекомендації щодо багатомовної підготовки майбутніх фахівців:

- розробка процесів формування цілеспрямованої мультилінгвальної політики України;
- модернізація наявних і розробка нових освітніх програм у ЗВО України;
- узгодження взаємодії між лінгвістами та фахівцями зі спеціалізованої освіти при підготовці майбутніх фахівців в умовах світового інтеграційного процесу;
- активне використання своїх освітніх ресурсів закладами освіти із залученням європейського досвіду та іноземних фахівців.

РЕЗЮМЕ

Європа перебуває у пошуку нових цінностей та прагне створити одну багатокультурну, мультлінгвістичну спільноту. Україна прагне інтегрування в це співтовариство. Вищі заклади освіти нашої країни активно включились в цей процес. Приєднання української системи освіти до Болонського процесу вимагає відповідного рівня мовної освіти.

Одним із пріоритетів до впровадження цієї системи стала підготовка фахівців мовних спеціальностей з метою подальшого їх використання при навчанні майбутніх інженерів, медиків, правознавців, військових тощо. Суспільна та педагогічна важливість проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи: «Багатомовність у вищій освіті європейських країн: українські перспективи»

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів і висновків до них. Обсяг роботи складає 86 сторінок. У списку використаної літератури нараховується 94 джерела, зокрема 31 – європейськими мовами.

У першому розділі цієї роботи обґрунтовується поняття багатомовності, досліджується історія її розвитку в європейських країнах, проблемні питання, недоліки та переваги плюрлінгвізму; надані посилання на видатних учених-лінгвістів щодо їхнього розуміння цього явища та наведені європейські приклади мультлінгвізму. Також розглянуто питання іншомовної підготовки студентів для різних сфер життєдіяльності.

У другому розділі досліджується наявність багатомовності в Україні, історичні та сучасні чинники, які впливають на мовну політику в теперішньому соціумі, кроки, які здійснила держава в правовому та політичному полі заради захисту своєї мовної ідентичності. Надаються приклади освітніх програм з іноземної мови в різних закладах освіти.

Ключові слова: багатомовність, мовна політика, Болонська система, полілінгвізм, мовне розмаїття, іноземна мова, освітній процес, загальні європейські стандарти, програма Еразмус +.

RESUME

Europe is in research of new values and is seeking of creating a multicultural and multilingual community. Ukraine wants to integrate into the European community. Our country's higher education institutions have been actively involved in the process. The accession of the Ukrainian education system to the Bologna process requires an appropriate level of language education.

One of the priorities for the implementation of this system was the training of specialists in language specialties, with a view to their further use in the training of future engineers, doctors, lawyers, military officers and more. The choice of the topic of the diploma paper: "Multilingualism in higher education in European countries: Ukrainian perspectives" was led by the social and pedagogical importance of the problem.

The diploma paper consists of an introduction, two parts, conclusions to them. The general number is 86 pages. The list of used literature consists of 94 sources, 31 of them are in European languages.

The first part of the work contains the notion of multilingualism, the history of its development in European countries, the problematic issues, advantages and disadvantages of multilingualism. Reference is made to outstanding linguistic scholars with their understanding of the phenomenon and European examples of multilingualism. The issue of foreign language training of students is also considered for different spheres of life.

The second part outlines the presence of multilingualism in Ukraine. Historical and contemporary factors that influence language policy in the current society. Steps taken by the state in the legal and political field to protect its linguistic identity. There are examples of foreign language education programs in various educational institutions.

Key words: multilingualism, language policy, Bologna system, linguistic diversity, foreign language, educational process, common European standards, Erasmus +.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова Н. В., Костина Н. И. Подготовка специалистов международного уровня как один из компонентов освоения российской школой гуманистической парадигмы образования. Язык профессионального общения и лингвистические исследования: сб. ст. междунар. науч.-практ. семинара / НИУ БелГУ; отв. ред.: Т. В. Самосенкова, Л. Г. Петрова. Белгород, 2012. С. 8–11.
2. Алмазова Н. И., Баранова Т. А., Халяпина Л. П. Педагогические подходы и модели интегрированного обучения иностранным языкам и профессиональным дисциплинам в зарубежной и российской лингводидактике // Язык и культура. 2017. № 39. С. 116–134.
3. Ажнюк Б. Мовна ситуація в Україні і зарубіжний досвід мовного планування // Українознавство. 2007. № 1. С. 176 – 182.
4. Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі. Київ: Ленвіт, 2012. 168 с.
5. Бакловская О. К., Петрусевич П. Ю. Содержание и структура мультILINGВАЛЬНОЙ компетенции студентов URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soderzhanie-i-struktura-multilingvalnoy-kompetentsii-studentov>
6. Барышников Н. В., Бодоньи М. А. Дидактика многоязычия: теория и факты // Иностранные языки в школе. 2008. № 2. С. 22 – 24.
7. Барышников Н. В., Бодоньи М. А. Английский язык как доминантный в обучении многоязычию // Иностранные языки в школе. 2007. № 5. С. 29 – 33.
8. Блажевич Ю. С. Психолингвистический аспект изучения проблемы билингвизма // Проблемы прикладной лингвистики: сб. ст. междунар. науч.-практ. конф., Пенза, 2008 г. / Пензенский гос. пед. ун-т им. В. Г. Белинского; под ред. А. П. Тимониной. Пенза, 2008. С. 17–19.
9. Бориско Н. Ф. Общеευропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов // Іноземні мови. 2009. № 4. С. 10–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2009_4_3

10. Веселинов Д. Иноязычное обучение в Европе – характеристика и тенденции // Foreign Language Teaching. 2013. Vol. 40. № 5. С.740 – 754.
11. Волчков Э. Г., Гредюшко О. П. Многоязычие как условие развития и саморазвития личности // Филология и культура. Изд-во Казанского ун-та. 2013. № 1 (31). С. 286 – 289.
12. Гальскова Н. Д. Обучение на билингвальной основе как компонент углубленного языкового образования // Иностранные языки в школе. 2003. № 2. С. 12–16.
13. Гураль С. К., Смокотин В. М. Язык всемирного общения и языковая и культурная глобализация // Язык и культура. № 1(25). 2014. С. 4 – 9.
14. Давер М. В. Формирование стратегической компетенции и развитие языковой личности билингва URL: <http://www.psyedu.ru>
15. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 г.) (в редакции Лиссабонского договора 2007 г.). URL: <http://base.garant.ru/2566557/>
16. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901771692>
17. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система: Довідник користувача /Пер. з англ.; за ред. д-ра техн. наук, проф. Ю. М. Рашкевича та д-ра пед. наук доц. Ж. В. Таланової. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 106 с.
18. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст.8 Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380)
19. Залевская А. Вопросы теории двуязычия. Москва: Директ-Медиа, 2013.144 с.
20. Залевская А. А. К проблеме нейрофункциональных аспектов двуязычия: обзор // Мир науки, культуры, образования. 2008. № 3. С.48–52.
21. Замалетдинов Р. Билингвизм и полилингвизм в сфере высшего образования // Высшее образование в России. 2006. № 9. С. 82–84.

22. Зограф Г. А. Многоязычие // Лингвистический энциклопедический словарь: под ред. В. Н. Ярцева. Москва. Энцикл, 1990. URL: <http://tapemark.narod.ru/les/303a.html>.
23. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16).
24. Ильнер А. О., Савельева Н. Х. Реализация концепции плюрилингвизма в условиях российской высшей школы // Известия Саратовского ун-та. Сер. Философия. Психология. Педагогика. 2018. Т. 18, вып. 2. С. 224–227.
25. Карпчук Н.П. Национальные коммуникационные стратегии стран Европейского Союза: опыт Нидерландов // Studia Humanitatis. 2015. № 2 С.1–16
26. Ковалева С. С. Билингвизм как социально-коммуникативный процесс: автореф. дис. канд. социол. наук. Москва, 2006. 28 с.
27. Конституція України: закон України «Про внесення змін до Конституції України» №2222 – IV від 8.12.2004 р. Харків: «Фоліо» 46 ст.
28. Коренева Е. В. Современная языковая политика совета Европы и проблемы подготовки преподавателей иностранного языка и переводчиков // Язык. Культура. Перевод. Коммуникация сборник научных трудов. Москва: Университетская книга, 2018. С. 228 –231.
29. Коротова И. А., Поляков Д. Д. Концепция многоязычия как стратегия языковой политики и иноязычного образования в Европе // Вестник Российского ун-та дружбы народов. Сер. Психология и педагогика. 2015. № 1. 2015. С. 54–60.
30. Купчик Л. Багатомовність як компонент професійної підготовки вчителя іноземної мови у німецькомовних країнах // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. 2005. С. 158. –163.

31. Кріба І. Багатомовність як шлях до взаєморозуміння. Досвід України. // Міжнародний журнал у галузі мультилінгвальної освіти № 1. 2013 С.1 –9.
32. Лангнер А. Н., Бочарова Э. А. Развитие коммуникативной ситуации во Франции в XIX-XX вв. // Язык профессионального общения и лингвистические исследования: сб. ст. междунар. науч.-практ. семинара / НИУ БелГУ; отв. ред.: Т. В. Самосенкова, Л. Г. Петрова. Белгород, 2012. С. 173 –176.
33. Малых Л. М., Жукова А. В. Модель мультилингвального образования в полиэтническом регионе. Ижевск, 2016. 208 с.
34. Машинистова Н. В. Раннее обучение иностранным языкам как важная составляющая языковой политики в странах Европейского Союза. URL: http://www.rusnauka.com/24_NNP_2012/Pedagogica/4_115649.doc.html
35. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.
36. Могилевич Б. Р., Калинин А. А. Многоязычие как социокультурный феномен // Известия Саратовского ун-та. Сер. Социология. Политология. 2017. Т. 17, вып. 2. С. 136 –138.
37. Нецадим И. О. Иноязычная подготовка как средство формирования профессиональной компетентности студентов технического вуза: Автореф. дис. к. пед. н. Севастополь, 2006. 23 с.
38. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
39. Общеевропейская система уровней владения иностранным языком (Common European Framework for Languages). URL: <http://dante.by/templates/doc1.html>.
40. Овсянникова А. А. Билингвизм как результат межъязыковых контактов на примере языковой ситуации на Украине // Вестник Московского гос. лингв. ун-та. Гуманитарные науки. 2018. № 789. С.162 –170.

41. Особенности формирования мультилингвальной образовательной политики в условиях нелингвистического вуза / К. Э. Безукладников, Б. А. Жигалев, А. А. Прохорова, Б. А. Крузе // Язык и культура. 2018. № 1. С. 163-180.
42. Пархомчук М. Н. Концепции иноязычного образования младших школьников в Германии // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. V междунар. науч.-практ. конф., 30 марта 2011 г. Новосибирск, 2011. Ч. I. С. 99–104.
43. Паршикова Е. Современные тенденции в развитии методики раннего обучения иностранного языку в Европе // Иностранные языки. 2000. № 2. С. 41–44.
44. Пелагеша Н. Язык родной и два иностранных // Зеркало недели. 2008. № 25
URL: http://zn.ua/EDUCATION/yazyk_rodnoy_i_dva_inostrannyh-54180.html
45. Першукова О. А. Влияние глобального английского языка как средства межкультурной коммуникации на развитие многоязычного образования в Европе // Научные исследования и разработки. Современная коммуникативистика. 2013. № 4. С. 25–30.
46. Плюснина Е. М., Шалгина Е. А., Шустова С. В. Формирование мультилингвальной компетенции // Вестник Пермского политехн. ун-та. Сер. Проблемы языкознания и педагогики. 2017. № 2. С. 121–123.
47. Пономарева О. Б. Стратегия мультилингвизма и изучения иностранных языков в Евросоюзе // Неофилология. 2015. С. 23–28.
48. Радченко В. Г. Языковая ситуация и лексико-семантические особенности французского языка в Бельгии // Лексикография и коммуникация 2018: сб. материалов IV междунар. науч. конф., Белгород, 26-27 апр. 2018 г. / М-во образования и науки РФ, НИУ БелГУ; отв. ред. А.П. Седых. Белгород, 2018. С. 150–154.
49. Родина Л. И. Языковые контакты в условиях многоязычия Швейцарской Конфедерации // Научные ведомости БелГУ. Сер. Гуманитарные науки. 2016. №7(228), вып.29. С. 71–74.

50. Рожкова Ф. М. Вопросы обучения иностранным языкам в средних профессионально-технических училищах: Методическое пособие. Москва: Высшая школа, 1984. 184 с.
51. Сергеева О. Ю. Державна мовна політика в Україні: європейський контекст: автореф. дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Харків, 2011. 20 с.
52. Смокотин В. М., Гураль С. К. Вопросы национальной и этнокультурной идентичности языковых сообществ Бельгии в условиях нестабильного многоязычия // Язык и Культура. Томск: Изд-во ТГУ, 2010. № 4. С. 5–11.
53. Смирнова Т. П. Основные тенденции развития европейской языковой политики и пути ее реализации // Политическая лингвистика. 2012. № 2(40). С. 153–154.
54. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури // Верховна Рада України. Офіційний портал. 2015. URL: <http://goo.gl/0RshO6>.
55. Сюткина И. С. Языковая политика многоязычия как мультикультурный проект // Многоязычие в образовательном пространстве: сб. ст. / Удмуртский ун-т; ред.: Т. И. Зеленина, Л. М. Малых, Н. М. Шутова. 2014. Т. 6. С. 29–32.
56. Тадеева М. І. Проблема білінгвізму і плюрилінгвізму в мовній освіті європейських країн // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Зб. наук. праць. Вип. 10. Донецьк, 2008. С. 242–249
57. Тройникова Е. В. Многоязычие и социо-когнитивное развитие детей // Многоязычие в образовательном пространстве. 2014. № 3. С. 85–89.
58. Успенская Е. А. Проблема преемственности процесса обучения второму иностранному языку в неязыковом вузе в свете Болонского процесса // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2010. № 1(5). Ч. 2. С. 212–217.
59. Хартия Европейского союза об основных правах. URL: <https://base.garant.ru/71672404/>

60. Хоменко А. В. Полилингвизм в экономических вузах Украины как путь к диверсификации профессионально ориентированной иноязычной подготовки студентов // *Modern Science - Moderni Veda*. 2014. Т. 1. № 1. С. 176–183.
61. Черниговская Т. В. Билингвизм и мозг. Изучение иностранных языков и мозг URL: <http://www.csa.ru/distancelearning/>.
62. Яковлева О. В. Багатомовність як тренд суспільного розвитку та чинник модернізації освіти // *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2016. Вип.47 С. 93–102.
63. Beardsmore H. B. *European Models of Bilingual Education*. Clevedon, U.K.: *Multilingual Matters*, 1993. P. 110.
64. Beardsmore H. B. *The European School experience in multilingual education* // *Multilingualism for All: Lisse, the Netherlands: Swets & Zeitlinger*, 1995. P. 21–68.
65. Beardsmore H. B., Kohls, J. Immediate Pertinence in the Acquisition of Multilingual Proficiency: the European Schools // *Canadian Modern Language Review*. 1988. Vol. 44, № 2. P. 240–260.
66. Bialystok E., Craik F.I.M. Cognitive and Linguistic Processing in the Bilingual Mind // *Current Directions in Psychological Science*. March 2010. Vol. 19. № 1. P. 19–23.
67. *Common European Framework of Reference for Languages of the Council of Europe*. URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf P.23–29.
68. Crystal D. *The English language. A guided tour of the language*, Cambridge, 2003. P.1–21; 110–114.
69. Decision № 1934/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 on the European Year of Languages 2001 (2000). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:232:0001:0005:en:PD>
70. Doughty C., Williams J. *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1998. P. 1-11. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED507438.pdf>

71. Fortanet-Gómez. I CLIL in Higher Education. Towards a Multilingual Language Policy. Bristol. Buffalo. Toronto: Multilingual Matters. 2013. P.5.
72. Hakuta K. Cognitive Development in Bilingual Instruction. 1985. P. 63–66. URL: [http://www.stanford.edu/~hakuta/Publications/%281985%29%20.%20C0GNITIVE%20DEVELOPMENT%20IN%20BILINGUAL%20INSTRUCTI ON.pdf](http://www.stanford.edu/~hakuta/Publications/%281985%29%20.%20C0GNITIVE%20DEVELOPMENT%20IN%20BILINGUAL%20INSTRUCTI%20ON.pdf)
73. Hamers J., Blanc M. Bilinguality and bilingualism. Cambridge, second edition, U.K.: Cambridge University Press, 1989. P. 6–24.
74. Hammerly H. Fluency and Accuracy: Toward Balance in Language Teaching and Learning. Clevedon, U.K.: Multilingual Matters, 1991.
75. Housen A. Processes and Outcomes in the European Schools Model of Multilingual Education // Bilingual Research Journal. 2002. № 26:1. P. 15–17.
76. Jessner U., Cenoz J., Hornberger N. Language awareness in Multilinguals: Theoretical Trends / Encyclopedia of Language and Education, 2nd Edition, Volume 6: Knowledge about Language, Springer Science +Business Media LLC, 2008. P. 357– 369.
77. Jessner U., Cummings J., Hornberger N. Multicompetence Approaches to Language Proficiency Development in Multilingual Education / Encyclopedia of Language and Education 2nd Edition, Volume 5: Bilingual education, Springer Science +Business Media LLC, 2008. P. 91–103.
78. Jessner U. Teaching third languages: Findings, trends, and challenges // Language Teaching, 2008. 41: 1, P.15-56. URL: https://www.unil.ch/files/live/sites/magicc/files/shared/Ressources/Jessner_2008_Teaching_third_languages.pdf
79. Krashen S.D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. First printed edition by Pergamon Press 1982, Copyright 1982, First internet edition 2009.P.1-209.
URL:http://www.sdkrashen.com/Principles_and_Practice/Principles_and_Practice.pdf

80. Languages in Europe Towards 2020 – Analysis and proposals from the LETPP consultation and review (2011), LETPP Consortium, 54 p. URL: <http://www.letpp.eu/home/108-languages-in-europe-towards-2020>.
81. Muller A., Beardsmore H.B. Multilingual Interaction in Plurilingual Classes? European School Practice// International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. 2004. Vol. 7, № 1. P. 24-42.
82. Plurilingual education in Europe. 50 years of international cooperation. Council of Europe. Language policy division, Strasbourg, 2006. P. 19.
83. Stratilaki S. Representations of Plurilingual Competence and Language Use in Dynamic Trilingual Education: The Case of French-German Schools in Buc and Saarbrücken. URL: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-11-1/beitrag/stratilaki1.htm>
84. Swain M. Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development // Input in second language acquisition. Rowley. MA: Newbury House, 1985. P. 235-253.
85. Webb V. N., Report on Conference: Bi- and Multilingual Universities Challengers and Future Prospects. 2005
86. Wenzel R. A. General Theory of Language Education // Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1994. P. 166.
87. Yoder A. The Ruhr Authority and the German Problem // The Review of Politics. July, 1955. Vol. 17, № 3. P. 345-358.
88. Ziegler G. Multilingualism and the language education space: challenges for teacher training in Europe / Gudrun Ziegler // Multilingual Education. 2013. Vol. 3:1. P. 23 URL: <https://www.multilingual-education.com/content/3/1/1>.
89. Official site of EU. URL: <http://www.europa.eu.int>.
90. Audigier F. Concepts de base et compétences-clés pour l'éducation à la citoyenneté démocratique. DGIV/EDU/CIT (2000) P. 93. Document CDCC / Delphes (99) Strasbourg. URL : <http://www.coe.int> (Education)

91. Conseil de l'Europe, 2001, Cadre européen commun de référence pour les langues. Apprendre, enseigner, évaluer. Unité des Politiques linguistiques, Strasbourg, Paris : Editions Didier. P.196. URL: <https://rm.coe.int/16802fc3a8>
92. Etienne D., Enseigner les langues étrangères. Quels sont nos objectifs et nos priorités? //de boeck 2011.
93. Starkey H. Citoyenneté démocratique, langues, diversité et droits de l'homme. Etude de référence pour le Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe // Conseil de l'Europe, Strasbourg. 2002. P. 38. En ligne URL : www.coe.int/lang/fr (Politiques linguistiques)
94. Vers l'espace européen de l'enseignement supérieur // Communiqué de la conférence des ministres de l'enseignement supérieur Prague, le 19 mai 2001. P. 4.